WWF

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΕΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2017

ΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΜΟΥ

ΠΩΣ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΩ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ;

ΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΜΟΥ

ΠΩΣ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΩ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ;

© WWF ΕΛΛΑΣ | 2017

ΚΕΙΜΕΝΑ | Καλούστ Παραγκαμιάν, επιστημονικός υπεύθυνος
του προγράμματος για την προστασία των νησιωτικών υγρότοπων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ | Αλέξανδρος Κανδαράκης,
υπεύθυνος περιεχομένου επικοινωνίας

Τα εξής στελέχη του WWF Ελλάς συνέβαλαν με παρατηρήσεις και σχόλια:
Θάνος Γιαννακάκης, υπεύθυνος προγράμματος για την
προστασία των νησιωτικών υγρότοπων
Σοφία Κουκουλάκη, υπεύθυνη εταιρικών συνεργασιών
Θεοδότα Νάντσου, επικεφαλής περιβαλλοντικής πολιτικής
Ιόλη Χριστοπούλου, υπεύθυνη πολιτικής για το φυσικό περιβάλλον

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ | Κ. Παραγκαμιάν - WWF Ελλάς, Έλος Καρουμών, Λασίθι, Κρήτη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ | Άρης Τοτόμης

ΕΚΔΟΤΗΣ | WWF Ελλάς

ΕΚΤΥΠΩΣΗ | Παραγωγική Μονάδα ΚΕΘΕΑ "ΣΧΗΜΑ & ΧΡΩΜΑ"

Η δημιουργία, παραγωγή και διάχυση του οδηγού υλοποιείται με την υποστήριξη του
συστήματος COCA COLA στην Ελλάδα (Coca-Cola Τρία Έψιλον και Coca-Cola Hellas),
στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού προγράμματος «Αποστολή Νερό»

WWF Ελλάς (2017). Οι υγρότοποι στο νησί μου: πώς μπορώ να αναγνωρίσω τα προβλήματα
και να βοηθήσω στην προστασία τους; WWF Ελλάς, Ιανουάριος 2017, Αθήνα, σσ 72

ISBN: 978-960-7506-31-3

WWF Ελλάς
Λεμπέση 21, 117 43 Αθήνα
T: 210 3314893, **F:** 210 3247578
E: support@wwf.gr

Η έκδοση έχει τυπωθεί σε χαρτί Munken Polar/150gr πιστοποιημένο κατά FSC

ΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΜΟΥ

ΠΩΣ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΩ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΩ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΣ;

Περιεχόμενα

Εισαγωγή 07

Ένας φυσικός πόρος που πρέπει να προστατευτεί 11
Τι είναι υγρότοπος; 11
Γιατί να προστατευτούν οι νησιωτικοί υγρότοποι; 16
Απογραφές των υγρότοπων της Ελλάδας 22

Αναγνώριση των υγροτόπων και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν 25
Πώς αναγνωρίζουμε αν μια περιοχή είναι υγρότοπος; 25
Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νησιωτικοί υγρότοποι; 29
Οι διαθέσιμες πληροφορίες για τους νησιωτικούς υγρότοπους 35
Αναζήτηση στο "Υγροτόπιο νήσων" 36
Αναζήτηση στο Οικοσκόπιο 37

Θεσμικό πλαίσιο προστασίας 39
Νομικό πλαίσιο 41
Αρμόδιες υπηρεσίες και αρχές 47

Τι μπορούν να κάνουν οι πολίτες 51
Τεκμηρίωση άμεσης υποβάθμισης και κινητοποίηση των υπηρεσιών 54
Συνοψίζοντας, τα βήματα για την έγκαιρη διακοπή υποβαθμιστικών επεμβάσεων είναι τα εξής: 55

Παράρτημα 59
Α. Κατάλογος ενεργειών του πολίτη για την αντιμετώπιση απλών άμεσων επεμβάσεων σε νησιωτικούς υγρότοπους 59
Β. Το ενδιαφέρον των Ελλήνων πολιτών για το περιβάλλον 60
$Γ_1$. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 1 62
$Γ_2$. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 2 64
$Γ_3$. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 3 66

1. Λίμνη Μπερτζάνου, Κέρκυρα. © *Δ. Πουρσανίδης | WWF Ελλάς.*

1.

Εισαγωγή

Κατά την υλοποίηση του προγράμματος «Προστασία των νησιωτικών υγρότοπων της Ελλάδας» (2004-2013) το WWF Ελλάς αποκάλυψε και τεκμηρίωσε την παρουσία περισσότερων των 800 υγρότοπων σε 75 νησιά. Απαιτήθηκαν πολλές δράσεις τεκμηρίωσης, ενημέρωσης και πολιτικής ώστε να αναγνωριστεί η σημασία τους για το περιβάλλον και η αξία τους για τις τοπικές κοινωνίες τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Σήμερα η μεγάλη πλειονότητα των φυσικών νησιωτικών υγρότοπων της Ελλάδας προστατεύεται με προεδρικό διάταγμα ενώ ως συνέχεια αυτών των προσπαθειών η σημασία όλων των νησιωτικών υγρότοπων της Μεσογείου αναγνωρίστηκε με την ομόφωνη αποδοχή του ψηφίσματος που υπέβαλε η Ελλάδα από την ολομέλεια της 12ης Συνόδου των Κρατών Μερών της Σύμβασης Ραμσάρ (Ψήφισμα XII.14 “Resolution XII.14: “Conservation of Mediterranean Basin island wetlands” COP12, 3/7/2015).

Αν και σημαντικές αυτές οι εξελίξεις, δυστυχώς δεν επαρκούν από μόνες τους για να προστατευτούν οι υγρότοποι και στην πράξη. Συνεπώς, ο ρόλος του ενεργού πολίτη είναι κομβικός.

Το χρονικό διάστημα 2007-2015 αναπτύχθηκε ένα δίκτυο ενεργών πολιτών το οποίο πλαισίωνε τις δράσεις του WWF Ελλάς για την προστασία των υγρότοπων. Από το 2011 το δίκτυο αυτό συστηματοποίησε τις δράσεις του στην Κρήτη, τη Λέσβο και την Πάρο με την υποστήριξη του Συστήματος της Coca-Cola στην Ελλάδα (Coca-Cola Τρία Έψιλον και Coca-Cola Hellas), στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού προγράμματος «Αποστολή Νερό». Οι δράσεις του δικτύου είχαν ως αποτέλεσμα να σταματήσουν περισσότερες από 200 υποβαθμιστικές ενέργειες σε υγρότοπους, μετά από κινητοποίηση των υπηρεσιών. Επιπλέον, ενημερώθηκαν και ευαισθητοποιήθηκαν χιλιάδες πολίτες, αλλά και μαθητές.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί συνέχεια αυτών των δράσεων. Πρόκειται για έναν πρακτικό οδηγό αναγνώρισης και αντιμετώπισης των πιο κοινών περιπτώσεων άμεσης υποβάθμισης των νησιωτικών υγρότοπων της Ελλάδας. Περιλαμβάνει τις απαραίτητες βασικές πληροφορίες για την αναγνώριση της σημασίας και της αξίας τους αλλά και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Παραθέτει επίσης μια συνοπτική επισκόπηση της νομοθεσίας, τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών, οδηγίες σχετικά με τον τρόπο χρήσης των υφιστάμενων διατάξεων για την προστασία των νησιωτικών υγρότοπων, καθώς και υποδείγματα επιστολών προς τις υπηρεσίες.

Το εγχειρίδιο αυτό μπορεί να αξιοποιηθεί από όλους τους πολίτες που ενδιαφέρονται για την προστασία των υγρότοπων στο νησί τους, είτε έχουν ειδικές επιστημονικές γνώσεις για τους υγρότοπους και για τα νομικά θέματα είτε όχι. Μπορεί να αξιοποιηθεί επίσης από περιβαλλοντικές ομάδες που παρακολουθούν την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος γύρω τους, αλλά και αιρετούς ή το προσωπικό των οικείων υπηρεσιών και αρχών από τους οποίους πολύ συχνά εξαρτάται η τύχη των πολύτιμων και απειλούμενων οικοσυστημάτων των νησιών μας.

2. Κοινή δράση Πολιτιστικού Συλλόγου Μαλίων, Sarpidonistas και Δικτύου Εθελοντών WWF Ελλάς για την προστασία του έλους Μαλίων (Κρήτη). © *Μ. Νοΐδου | WWF Ελλάς.*

Δίκτυο παρακολούθησης
υγρότοπων Κρήτης
WWF

1. Λιμνοδεξαμενή Τζανάτων, Κεφαλονιά. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

1.

Ένας φυσικός πόρος που πρέπει να προστατευτεί

Τι είναι υγρότοπος;

Ο όρος "υγρότοπος" προσδιορίζει κάθε περιοχή που καλύπτεται μόνιμα ή εποχικά από νερό ή που ενώ δεν καλύπτεται από νερό, έχει υγρό έδαφος για μεγάλο διάστημα του έτους. Αν και το νερό είναι η βασική προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό μιας περιοχής ως υγρότοπο, το είδος του εδάφους που δημιουργείται κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες στις περιοχές αυτές αλλά και η υγροτοπική βλάστηση με είδη φυτών που είναι προσαρμοσμένα να ζουν στο νερό, είναι επίσης σημαντικά χαρακτηριστικά.

Ο επίσημος ορισμός του υγρότοπου, είναι αυτός που αναφέρεται στη σύμβαση που ρυθμίζει παγκοσμίως τη διαχείρισή τους, τη Σύμβαση Ραμσάρ[1] (1971). Σύμφωνα με το άρθρο 1 της σύμβασης *«Υγρότοποι είναι φυσικές ή τεχνητές περιοχές αποτελούμενες από έλη γενικώς, από μη αποκλειστικά ομβροδίαιτα έλη με τυρφώδες υπόστρωμα, από τυρφώδεις γαίες ή από νερό. Οι περιοχές αυτές είναι μονίμως ή προσωρινώς κατακλυζόμενες με νερό, το οποίο είναι στάσιμο ή ρέον, γλυκό, υφάλμυρο ή αλμυρό και περιλαμβάνουν επίσης εκείνες που καλύπτονται με θαλασσινό νερό, το βάθος του οποίου κατά τη ρηχία δεν υπερβαίνει τα έξι μέτρα».* Επιπλέον, στο άρθρο 2 της ίδιας σύμβασης αναφέρεται ότι στους υγρότοπους μπορεί να περιλαμβάνονται και *«οι παρόχθιες ή παράκτιες ζώνες που γειτονεύουν με υγρότοπους ή με νησιά ή με θαλάσσιες υδατοσυλλογές και που είναι βαθύτερες μεν από έξι μέτρα κατά τη ρηχία, αλλά βρίσκονται μέσα στα όρια του υγροτόπου, όπως αυτός καθορίζεται παραπάνω».*

Υπάρχουν διάφοροι τύποι υγρότοπων. Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει το σύστημα ταξινόμησης Ραμσάρ κατά το οποίο οι τύποι υγρότοπων ομαδοποιούνται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: οι θαλάσσιοι και παράκτιοι, οι εσωτερικοί και οι τεχνητοί. Μερικοί από τους κοινούς τύπους στην Ελλάδα είναι: λίμνες, λιμνοθάλασσες, ποταμοί, δέλτα ποταμών, εκβολές ποταμών, έλη, πηγές, αλυκές, παρόχθιες περιοχές, αλυκές, τεχνητές λίμνες και ταμιευτήρες νερού.

Τα όρια μιας υγροτοπικής περιοχής -εκτός λίγων περιπτώσεων- δεν είναι σαφή γιατί συνήθως δεν υπάρχει απότομη μετάβαση από την ξηρά στο νερό, αλλά συναντάμε μια σταδιακή, μεταβατική ενδιάμεση ζώνη με εδάφη που καλύπτονται εποχικά από νερό. Επιπλέον, παλαιότερες ή πρόσφατες ανθρωπογενείς αλλαγές μπορεί να έχουν αλλάξει τη φυσιογνωμία της περιοχής.

1. Η Σύμβαση Ραμσάρ (1971) κυρώθηκε με το ν.δ. 191/1974 «Περί κυρώσεως της εν Ραμσάρ του Ιράν κατά την 2αν Φεβρουαρίου 1971 υπογραφείσης Διεθνούς Συμφωνίας περί προστασίας των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιότοπων» (ΦΕΚ 350/Α/1974) και τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις της το 1988 (ν. 1751/1988, ΦΕΚ 26/Α/1988) και το 1991 (ν. 1950/1991, ΦΕΚ 84/Α/1991).

2. Φραγμολίμνη Ποταμών, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς.*
3. Τεχνητή λίμνη ορυχείων Τρουπίου-Κακάβου, Εύβοια. © *Ν. Γεωργιάδης* | *WWF Ελλάς.*
4. Αλυκή Καλλονής, Λέσβος. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς.*
5. Έλος επεξεργασίας λυμάτων Βιάννου, Κρήτη. © *Θ. Γιαννακάκης* | *WWF Ελλάς.*

Για να χαραχθούν τα όρια ενός υγρότοπου χρησιμοποιούνται κατά βάση επιστημονικά κριτήρια. Όμως, η νομική κατοχύρωση γίνεται με πολιτική απόφαση και κατά συνέπεια τα θεσμοθετημένα όρια είναι δυνατό να είναι διαφορετικά από τα πραγματικά όρια του υγρότοπου. Η νομική αυτή κατοχύρωση στα συγκεκριμένα όρια καθορίζει την ανταπόκριση ή μη των αρχών στα αιτήματα για την προστασία του υγρότοπου.

2.

3.

ΤΕΧΝΗΤΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ

Οι τεχνητοί υγρότοποι των νησιών μας περιλαμβάνουν:

Λιμνοδεξαμενές (1), φραγμολίμνες (2), λίμνες ορυχείων (3), βιομηχανικές αλυκές (4), έλη επεξεργασίας λυμάτων (5).

4.

5.

ΦΥΣΙΚΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΠΑΡΑΚΤΙΟΙ

Οι συνήθεις τύποι των παράκτιων φυσικών νησιωτικών υγρότοπων είναι:

Εκβολές ρυάκων (1), έλη υφάλμυρου νερού (2), αλμυρόβαλτοι (3), ρηχά θαλάσσια ύδατα (4), λιμνοθάλασσες (5), έλη γλυκού νερού (6).

1. Εκβολή Άχλα, Άνδρος. © *Ν. Γεωργιάδης | WWF Ελλάς.*
2. Λίμνη Άκολη, Κέρκυρα. © *Δ. Πουρσανίδης | WWF Ελλάς.*
3. Κόλπος Μούδρου-Αεροδρόμιο, Λήμνος. © *Α. Καρδαμάκη | WWF Ελλάς.*
4. "Λιμνοθάλασσα" Μπάλου, Κρήτη. © *Α. Καρδαμάκη | WWF Ελλάς.*
5. "Αλυκή" Νάξου. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
6. Έλος Καρουμών, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΦΥΣΙΚΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ

Μερικοί από τους τύπους των εσωτερικών φυσικών υγρότοπων είναι:

Ρύακες εποχικής ροής (1), ρύακες μόνιμης ροής (2), μόνιμες λίμνες (3), εποχικά λιμνία γλυκού νερού (4), πηγές (5), γεωθερμικοί υγρότοποι (6).

1. Ποταμός Λουτάνης, Ρόδος. © Γ. Κατσαδωράκης | WWF Ελλάς.
2. Ποταμός Βούδωρος, Εύβοια. © Ν. Γεωργιάδης | WWF Ελλάς.
3. Λίμνη Κουρνά, Κρήτη. © Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.
4. Έλος Γαϊδαράνα, Κέρκυρα. © Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.
5. Πηγή Βρέικου, Κρήτη. © Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.
6. Θερμοπηγές Πολυχνίτου, Λέσβος. © Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.

Γιατί να προστατευτούν οι νησιωτικοί υγρότοποι;

Οι υγρότοποι έχουν μεγάλη σημασία για φυσικό περιβάλλον και την οικονομία των νησιών μας είναι όμως, μαζί με τις αμμώδεις παραλίες, και τα πλέον ευάλωτα και απειλούμενα οικοσυστήματα των νησιών.

- Η σημασία τους για την βιοποικιλότητα είναι τεράστια. Ως οικοσυστήματα οι υγρότοποι αποτελούν "νησιά" μέσα στα νησιά και συντηρούν μορφές ζωής που έχουν αποκλειστική ή πολύ μεγάλη εξάρτηση από το νερό. Η βιοποικιλότητα στις περιοχές αυτές είναι η μέγιστη που μπορεί να συναντήσει κανείς σε νησιωτικό χώρο γιατί εκτός από τους υδρόβιους οργανισμούς που συντηρούν, προσελκύουν και πολλούς χερσαίους οργανισμούς. Επιπλέον οι νησιωτικοί υγρότοποι συνιστούν ένα εκτεταμένο δίκτυο ενδιάμεσων σταθμών για εκατομμύρια μεταναστευτικά πουλιά που περνούν πάνω από τις θάλασσές μας, αλλά και καταφύγιο τις περιόδους που επικρατεί βαρυχειμωνιά στη βόρεια Ελλάδα και την κεντρική Ευρώπη.

1. Το ενδημικό γκιζάνι της Ρόδου. © *A. Bonetti* | *WWF Ελλάς*.
2. Ο βάτραχος της Κρήτης. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
3. Στικτή νεροχελώνα. © *Θ. Γιαννακάκης* | *WWF Ελλάς*.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Οι υγρότοποι των νησιών είναι κοιτίδες βιοποικιλότητας αλλά και ενδιάμεσοι σταθμοί και καταφύγια για εκατομμύρια μεταναστευτικά πουλιά.

4. Καλαμοκανάς. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Φοινικόπτερα. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
6. Βουβόκυκνοι. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

- Η κατάστασή τους αποτελεί πολύτιμη ένδειξη της υγείας των περιορισμένων υδατικών πόρων των νησιών. Σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο[2] η διαχείριση των περιορισμένων υδατικών πόρων πρέπει να εξυπηρετεί τις υδρευτικές και αρδευτικές ανάγκες κατά βιώσιμο τρόπο και να εγγυάται την καλή οικολογική τους κατάσταση. Οι υγρότοποι αποκαλύπτουν την πραγματική εικόνα ως προς την κατάσταση των υδάτων και τη διαχειριστική επάρκεια: *αν η οικολογική κατάσταση των υγρότοπων δεν είναι καλή, τότε και η διαχείριση των υδάτων δεν είναι σωστή*.
- Έχουν μεγάλη αξία για τις νησιωτικές κοινωνίες για μια σειρά παραγωγικών δραστηριοτήτων, όπως οι καλλιέργειες, η βόσκηση, οι ιχθυοκαλλιέργειες (λιβάρια) και η αλοπηγία (αλυκές).
- Συμβάλλουν σημαντικά στον τουρισμό των νησιών. Οι υγρότοποι αυξάνουν τη μωσαϊκότητα του τοπίου ενώ όλοι οι παράκτιοι δημιουργούν, αλληλεπιδρώντας με τη θάλασσα, πανέμορφες παραλίες, πόλους έλξης Ελλήνων και ξένων επισκεπτών. Επιπλέον, σε αρκετά νησιά η ορνιθοπαρατήρηση είναι πλέον μια αξιοσημείωτη και οικονομικά υπολογίσιμη δραστηριότητα. Για παράδειγμα, η Λέσβος αποτελεί εδώ και χρόνια διεθνή προορισμό ορνιθοπαρατηρητών.

2. Νόμος 3199/2003 «Προστασία και διαχείριση των υδάτων - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000». (ΦΕΚ 280/Α/9.12.2003)

1. Λίμνη Δύστου, Εύβοια. © *Σ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
2. Εποχικό λιμνίο Ομαλού Βιάνου, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
3. Μεγάλο Λιβάρι, Εύβοια. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.

ΑΞΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Οι υγρότοποι εκτός του ότι προστατεύουν από τις πλημύρες, σταθεροποιούν την ακτογραμμή, εμποδίζουν την υφαλμύρινση των υδροφορέων, παρέχουν νερό για ύδρευση και άρδευση, έχουν επιπλέον μια σειρά αξίες για τις τοπικές κοινωνίες όπως:

Καλλιεργητική (1), κτηνοτροφική (2), ιχθυοκαλλιεργητική (3), αλοπηγική (4), παιδαγωγική (5), αναψυχική /τουριστική (6).

4. Αλυκές Πολυχνίτου, Λέσβος. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Έλος ποταμού Μαλίων, Κρήτη. © *Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.*
6. Εκβολή Τσικνιά, Λέσβος. © *Μ. Νοΐδου | WWF Ελλάς.*

- Έχουν καθοριστικό ρόλο στην αντιπλημμυρική προστασία των νησιών. Στα νησιά μας δεν υπάρχουν μεγάλοι τυπικοί ποταμοί, αλλά ρύακες συνεχούς ή εποχικής ροής. Σε περιόδους έντονων βροχοπτώσεων αυτοί οι ρύακες και οι εκβολές τους συμβάλλουν στην αντιπλημμυρική προστασία. Σε περιοχές όπου οι υγρότοποι έχουν υποβαθμιστεί, για παράδειγμα από μπαζώματα ή δόμηση, οι πλημμύρες είναι αναπόφευκτες και προκαλούν μεγάλες ζημιές σε υποδομές που σε κάθε περίπτωση δεν θα έπρεπε να είχαν αναπτυχθεί εκεί.
- Συμβάλλουν στην σταθεροποίηση των αμμωδών ακτών. Είτε με τα ιζήματα που μεταφέρονται στις εκβολές, είτε ως εσωτερικό όριο των αμμοθινών, οι παράκτιοι υγρότοποι συμμετέχουν στη διατήρηση των παραλιών. Η υποβάθμισή τους και η καταστροφή των αμμοθινών που δημιουργούνται σε αλληλεπίδραση με τη θάλασσα έχει πάντα ως συνέπεια τη διάβρωση της παραλίας.
- Έχουν αξιοσημείωτη εκπαιδευτική και ερευνητική αξία. Τα τελευταία 10 χρόνια, καθώς οι υγρότοποι έγιναν γνωστοί, πολλές δεκάδες σχολεία και χιλιάδες μαθητές υλοποίησαν προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε υγρότοπους των νησιών. Επιπλέον, άρχισαν να εκπονούνται προπτυχιακές και μεταπτυχιακές διατριβές και να εμπλουτίζεται η γνώση μας για τη βιοποικιλότητα αυτών των οικοσυστημάτων.

Αν αναλογιστούμε τη σημασία των υγρότοπων για το φυσικό περιβάλλον και την οικονομία των νησιών μας, συνειδητοποιούμε ότι η προστασία και η ορθολογική διαχείρισή τους δεν επιβάλλεται μόνο από το εθνικό και διεθνές δίκαιο, αλλά και από την κοινή λογική.

1. Από την κεντρική εκδήλωση "μια ιστορία για το νησί μου". © *Θ. Γιαννακάκης* | *WWF Ελλάς*.
2. Μελέτη υδρόβιων ασπονδύλων στο Φοινικόδασος Πρέβελη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
3. Στους υγρότοπους Κουρεμένου, Κρήτη. © *Μ. Νοΐδου* | *WWF Ελλάς*.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

Η πολυετής συνεργασία με το ΚΠΕ Ιεράπετρας και το Δίκτυο "Ύγροτ(ρ)οποποιώ την συμπεριφορά μου" όσο και με μεμονωμένα σχολεία και συλλόγους εκπαιδευτικών κατέδειξε τόσο το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών των νησιών μας όσο και τις παιδαγωγικές δυνατότητες που προσφέρουν οι υγρότοποι.

4. Εκβολή Αποσελέμη, Κρήτη. © *Μ. Νοΐδου | WWF Ελλάς.*
5. Αλυκή Μήλου. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
6. Μια ζωγραφιά για τον Αλμυρό Ηρακλείου. © *Μ. Νοΐδου | WWF Ελλάς.*

Απογραφές των υγρότοπων της Ελλάδας

Οι συστηματικές προσπάθειες για την απογραφή των υγροτόπων της Ελλάδας ξεκίνησαν στην αρχή της δεκαετίας του 1980[3] όταν ήδη είχε καταστραφεί πάνω από το 60% των υγροτοπικών εκτάσεων[4]. Οι προσπάθειες εντάθηκαν το 1991, από το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ) με τη συνδρομή του αρμόδιου υπουργείου (τότε ΥΠΕΧΩΔΕ). Η προσπάθεια ολοκληρώθηκε με την υποστήριξη υπηρεσιών, οργανώσεων και πολιτών και το 1994 εκδόθηκε ο πρώτος επίσημος κατάλογος με 378 υγρότοπους και απογραφικά δεδομένα για 271 από αυτούς[5]. Η απογραφή αυτή αποτελούσε μια πρώτη προσέγγιση, με έμφαση κυρίως στους μεγάλους υγρότοπους της ηπειρωτικής Ελλάδας. Δυστυχώς δεν υπήρξε συνέχεια κι έτσι χιλιάδες μικροί υγρότοποι διάσπαρτοι σε όλη την επικράτεια της Ελλάδας παραμένουν άγνωστοι, και αποτελούν ένα τεράστιο κενό στη γνώση μας για τον υγροτοπικό πλούτο της χώρας.

Με τους **νησιωτικούς υγρότοπους** ασχολήθηκε ιδιαίτερα το WWF Ελλάς στο πλαίσιο ενός εκ των μακροβιότερων προγραμμάτων του: "Προστασία των νησιωτικών υγρότοπων της Ελλάδας» (2004-2013). Ανάμεσα στις πολλές δράσεις του προγράμματος[6], απογράφηκαν 803 υγρότοποι μεγαλύτεροι από 1 στρέμμα σε 75 νησιά (100 σε 8 νησιά του Ιονίου, 499 σε 57 νησιά του Αιγαίου, 11 σε 7 νησιά των κόλπων Σαρωνικού και Κορινθιακού και 193 στην Κρήτη και σε 2 δορυφορικά νησιά της). Από αυτούς, οι 590 είναι φυσικοί και οι 213 είναι τεχνητοί υγρότοποι (κυρίως λιμνοδεξαμενές και φραγμολίμνες). Η ερευνητική ομάδα επισκέφθηκε τις θέσεις για οριοθέτηση και απογραφή, συμπληρώνοντας για κάθε έναν από αυτούς ειδικό απογραφικό δελτίο και πραγματοποιώντας εκτενή τεκμηρίωση με οπτικοακουστικό υλικό (φωτογραφίες και βίντεο). Όλα τα δεδομένα της απογραφής (γεωγραφία, κατηγοριοποίηση, βιολογικά χαρακτηριστικά, αξίες, ανθρώπινες δραστηριότητες, καθεστώτα προστασίας, βιβλιογραφικές πηγές, κ.ά.) περιέχονται σε μια βάση δεδομένων που είναι ελεύθερα διαθέσιμη σε κάθε ενδιαφερόμενο στο "Υγροτόπιο νήσων" (www.oikoskopio.gr/ygrotopio/), τη διαδικτυακή πύλη του WWF Ελλάς που περιέχει όλα τα αποτελέσματα και παραδοτέα του προγράμματος.

3. Δωρικός, Σ. 1981. Βασικοί υγρότοποι της χώρας. Υπουργείο Συντονισμού, Υπηρεσία Χωροταξίας και Περιβάλλοντος. Αθήνα. 400 σελ.

4. Τσιούρης Σ. & Π. Γεράκης. 1991. Υγρότοποι της Ελλάδος. Αξία-Αλλοιώσεις-Προστασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - WWF Ελλάς, 96 σελ.

5. Ζαλίδης, Χ.Γ. & Α. Μαντζαβέλας (συντ. έκδοσης). 1994. Απογραφή των ελληνικών υγροτόπων ως φυσικών πόρων (πρώτη προσέγγιση). ΕΚΒΥ, 587 σελ.

6. WWF Ελλάς. 2014. Προστασία των Νησιωτικών Υγρότοπων της Ελλάδας (2004-2013): Ανακαλύπτοντας την Αξία των Νησιωτικών Υγρότοπων. WWF Ελλάς, Φεβρουάριος 2014, Αθήνα, σσ 72.

Οι υγρότοποι των νησιών της Ελλάδας. © *Δ. Πουρσανίδης | WWF Ελλάς.*

1. Αγριοκάλαμο. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

1.

Αναγνώριση των υγροτόπων και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν

Πώς αναγνωρίζουμε αν μια περιοχή είναι υγρότοπος;

Για να χαρακτηριστεί μια περιοχή ως υγρότοπος πρέπει να ισχύει τουλάχιστον ένα από τα παρακάτω κριτήρια:

Α) Παρουσία νερού. Το **νερό** είναι προϋπόθεση για τη δημιουργία των υγρότοπων. Η μόνιμη ή εποχική παρουσία του έστω και λίγες εβδομάδες το χρόνο σε μια περιοχή δημιουργεί τις συνθήκες για τη μετατροπή της σε υγρότοπο. Το νερό προέρχεται από κατακρημνίσματα, από τους υπόγειους υδροφορείς και σε κάποιες περιπτώσεις από τις παλίρροιες. Υπάρχουν όμως και υγροτοπικές περιοχές όπου το νερό δεν είναι εμφανές (κορεσμένα εδάφη) ή δεν υπάρχει την ξηρή εποχή.

Β) Παρουσία υδρομορφικών εδαφών. Τα εδάφη που είναι μόνιμα ή προσωρινά κατακλυσμένα ή κορεσμένα με νερό και έχουν την ικανότητα να στηρίζουν υγροτοπική βλάστηση χαρακτηρίζονται ως υγροτοπικά. Συχνά εξαιτίας της παρουσίας του νερού η συγκέντρωση του οξυγόνου είναι περιορισμένη και κατά συνέπεια ο ρυθμός αποικοδόμησης των φυτικών υπολειμμάτων είναι μικρότερος από τον ρυθμό απόθεσής τους. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται στο πέρασμα του χρόνου χαρακτηριστικά εδάφη, τα **υδρομορφικά,** τα οποία μπορούν να έχουν μικρό (ανόργανα) ή μεγάλο (οργανικά) ποσοστό οργανικής ουσίας.

Γ) Παρουσία υδρόβιας βλάστησης. Τα περισσότερα είδη φυτών δεν μπορούν να ζήσουν αν ένα τμήμα τους ή και ολόκληρα είναι μόνιμα ή για μεγάλο χρονικό διάστημα μέσα σε νερό. Σε υγροτοπικές περιοχές, ανάλογα με το υπόστρωμα και τον βαθμό κατάκλυσής τους, αναπτύσσεται βλάστηση με είδη φυτών που είναι ανθεκτικά στην παρουσία νερού. Η υδρόβια βλάστηση διακρίνεται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

1. την **υδροφυτική** που περιλαμβάνει είδη που είναι ριζωμένα στο βυθό και μπορεί να είναι βυθισμένα στο νερό (μυριόφυλλο, ποταμογείτονας, βατράχι) ή να επιπλέουν τα φύλλα τους (νούφαρο) και είδη που επιπλέουν ελεύθερα (φακή του νερού),
2. την **ελοφυτική** (υπερυδατική) με είδη ριζωμένα στο βυθό αλλά με μεγάλο τμήμα του σώματος να εξέχει από το νερό (καλάμια, ψαθιά), και
3. την **υγρολιβαδική** με είδη κυρίως αγρωστωδών (κύπεροι, σκίρπα) και βούρλων σε περιοχές που κατακλύζονται εποχικά ή έχουν εδάφη κορεσμένα σε νερό.

Επιπλέον, σε περιοχές όπου το έδαφος περιέχει πολύ αλάτι αναπτύσσεται **αλοφυτική βλάστηση,** με είδη όπως η αλμύρα που είναι ανθεκτική σε συνθήκες μεγάλης αλατότητας. Τέλος, σε αρκετές παρόχθιες περιοχές ποταμών και λιμνών απαντάται **δασική υγροτοπική βλάστηση** με είδη όπως το πλατάνι, η ιτιά, το σκλήθρο, κ.ά. αλλά και **θαμνώδης υγροτοπική βλάστηση** με λυγαριές, αλμυρίκια, πικροδαφνες κ.ά.

2. Ψαθί. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΦΥΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Τα πιο αναγνωρίσιμα φυτά των υγρότοπων είναι τα αγριοκάλαμα (1) και τα ψαθιά (2). Κοινή είναι επίσης η παρουσία κύπερων ή σκίρπων (3) και βούρλων (4) ενώ όπου υπάρχει γλυκό νερό για σχετικά μεγάλο διάστημα συχνή είναι η παρουσία υδροφύτων με επιπλέοντα φύλλα όπως ο ποταμογείτονας (5) ή υδροφύτων με άνθη εκτός νερού όπως το βατράχι (6).

3. Κύπερος. © *Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.*
4. Βούρλο. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Ποταμογείτονας. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
6. Βατράχι. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΦΥΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Σε λίγο-πολύ στάσιμα νερά μπορεί να συναντήσουμε ένα πολύ μικρό φυτό που επιπλέει ελεύθερα, τη φακή του νερού (1). Σε εδάφη με πολύ υψηλή αλατότητα επικρατούν συνήθως οι αρμυρήθρες και οι αρμύρες (2). Συνηθισμένα ξυλώδη φυτά των νησιωτικών υγρότοπων είναι οι λυγαριές (3), οι πικροδάφνες (4), τα αλμυρίκια (5) και τα πλατάνια (6).

1. Φακή του νερού. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
2. Αρμυρήθρα. © *Θ. Γιαννακάκης* | *WWF Ελλάς*.
3. Λυγαριά. © *Γ. Κατσαδωράκης* | *WWF Ελλάς*.

4. Πικροδάφνη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Αλμυρίκια. © *Α. Καρδαμάκη | WWF Ελλάς.*
6. Πλατάνια. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νησιωτικοί υγρότοποι;

Στην πλειονότητά τους οι νησιωτικοί υγρότοποι είναι μικροί και παράκτιοι και υφίστανται ισχυρές ανθρωπογενείς πιέσεις που σχετίζονται με τη διαχείριση των -έτσι και αλλιώς περιορισμένων- υδατικών πόρων των νησιών αλλά και την τουριστική ανάπτυξη.

Κατά την απογραφή του WWF Ελλάς εντοπίστηκαν σχεδόν 70 πλήρως κατεστραμμένοι υγρότοποι, αριθμός που είναι ενδεικτικός καθώς δεν έγινε ειδική έρευνα για το σκοπό αυτό. Σχεδόν όλοι καταστράφηκαν εξαιτίας ίδρυσης νέων οικισμών και τουριστικών εγκαταστάσεων. Από τους 590 φυσικούς υγρότοπους που απογράφηκαν μέχρι το 2013, οι 46 ήταν οριακά κατεστραμμένοι, ενώ σε επιπλέον 92 το αρχικό φυσικό περιβάλλον ήταν πολύ αλλοιωμένο. Συνολικά, περισσότεροι από 300 υγρότοποι είναι υπολείμματα μεγαλύτερων ή πολύ μεγαλύτερων υγροτοπικών εκτάσεων.

Η ρύπανση με στερεά απορρίμματα (οικοδομικά υλικά, απόβλητα δημοσίων έργων, κ.ά.) είναι η πιο συχνή υποβαθμιστική δραστηριότητα στους νησιωτικούς υγρότοπους. Συχνά μάλιστα συνδέεται με την οικοδόμηση κυρίως παραθεριστικών κατοικιών και τουριστικών εγκαταστάσεων. Οι εκχερσώσεις και τα μπαζώματα είναι τα πρώτα στάδια των παρεμβάσεων και γίνονται για την μετατροπή των υγροτοπικών εκτάσεων σε οικόπεδα, χωράφια, δρόμους ή απευθείας σε υπόστρωμα για δόμηση. Η δόμηση είναι η σοβαρότερη μορφή υποβάθμισης καθώς έχει συνήθως αμετάκλητο χαρακτήρα. Άλλοι τύποι αλλοιώσεων αφορούν κυρίως ρύπανση με υγρά απόβλητα (οικιακά, βιομηχανικά), προσπάθειες στραγγίσεων, κατασκευή αεροδρομίων και ελικοδρομίων, εγκαταστάσεις ιχθυοτροφείων, διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων, έργα που οδηγούν σε απότομες μεταβολές αλατότητας των νερών, διακοπή τροφοδοσίας με γλυκό νερό, διενέργεια αγώνων μοτοκρός ή οδήγηση οχημάτων για διασκέδαση και απολήψεις αδρανών υλικών.

1. Αλυκή Κοπανά, Εύβοια. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
2. Αλμυρός Ηρακλείου, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
3. Εκβολή Καμαλαυκιανού, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΡΥΠΑΝΣΗ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Από τους πιο συνηθισμένους τύπους ρύπανσης είναι τα οικιακά απόβλητα (1), μια δραστηριότητα που είναι ανεξέλεγκτη ακόμα σε κάποιους αυστηρά προστατευόμενους υγρότοπους (2). Πολλά σκουπίδια που απορρίπτονται στους ρύακες αποτίθενται με τις πρώτες βροχές στις εκβολές, αν μάλιστα ο ρύακας διέρχεται από καλλιεργούμενες περιοχές, το νερό παρουσιάζει έντονα τα συμπτώματα του ευτροφισμού (3). Υγρά απόβλητα μπορούν να εντοπιστούν συχνά εξαιτίας του ευτροφισμού λόγω οικιακών λυμάτων (4), την έντονη μικροβιακή δραστηριότητα στην περίπτωση των αποβλήτων τυροκομείων (5) ή το σκούρο χρώμα του νερού και την έντονη δυσοσμία του από τα δηλητηριώδη λύματα ελαιουργείων (6).

4. Εκβολή Μουσέλα, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Ρύακας Λιβάδι, Λέσβος. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
6. Εκβολή Αλμυροποτάμου, Λέσβος. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΕΠΙΧΩΜΑΤΩ-ΣΕΙΣ-ΔΟΜΗΣΗ

Σε πολλούς υγρότοπους γίνεται επιχωμάτωση για την απόκτηση οικοδομήσιμης γης (1) ή τη διάνοιξη δρόμων (2) αλλά και εκχερσώσεις για την επέκταση καλλιεργειών (3). Σε αρκετές περιπτώσεις εντοπίστηκαν επιχωματώσεις με απόβλητα ή υλικά δημοσίων έργων (4). Σταδιακά, με κυρίως παράνομους τρόπους η οικιστική δραστηριότητα επεκτείνεται στους νησιωτικούς υγρότοπους (5), σε μερικές δε περιπτώσεις υπάρχουν υγρότοποι, ακόμα και προστατευόμενοι, που υποβαθμίζονται από κάθε είδους παράνομες δραστηριότητες (6).

1. Αλυκή Κοπανά, Εύβοια. © *Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.*
2. Αλυκή Πούντας, Πάρος. © *Ν. Γεωργιάδης | WWF Ελλάς.*
3. Έλος νότιας ακτής Μούδρου, Λήμνος. © *Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.*
4. Λιμνοθάλασσα Μέσων, Λέσβος. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
5. Αλυκή Αγκαιριάς, Πάρος. © *Γ. Κατσαδωράκης | WWF Ελλάς.*
6. Αλμυρός Ηρακλείου, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

ΑΛΛΟΙ ΤΥΠΟΙ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗΣ

Άλλες συχνές παράνομες δραστηριότητες που υποβαθμίζουν τους νησιωτικούς υγρότοπους είναι η κατασκευή ημιμόνιμων εγκαταστάσεων αναψυκτηρίων και η κίνηση|στάθμευση οχημάτων (1), η καταστροφή αμμοθινών -κρίσιμων οικοσυστημάτων για τη διατήρηση των υγρότοπων- από τουριστικές επιχειρήσεις (2), η κίνηση τροχοφόρων και η δημιουργία πιστών μοτοκρός (4) και σε μερικές περιπτώσεις τα τροχόσπιτα (4), τα πάρτι παραλίας (5) και οι πυρκαγιές (6).

1. Αλυκή Πούντας, Πάρος. © *Ν. Γεωργιάδης* | *WWF Ελλάς*.
2. Εκβολή Δέλφινα, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
3. Εκβολή Αποσελέμη, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
4. Εκβολή Βουδώρου, Εύβοια. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
5. Εκβολή Αλμυρού Ηρακλείου, Κρήτη. © *Σ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.
6. Εκβολή Κουρταλιώτη, Κρήτη. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς*.

ΦΥΤΑ ΥΠΟ-ΒΑΘΜΙΣΜΕΝΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Σε υγρότοπους που έχουν αποτεθεί μπάζα ή έχουν γίνει επιχωματώσεις η υγροτοπική βλάστηση καταστρέφεται.

Τέτοιες περιοχές μπορούν να αναγνωριστούν και από τη νέα βλάστηση (1) που θα τις καλύψει καθώς περιλαμβάνει είδη που αναπτύσσονται σε φτωχά εδάφη. Μερικά τέτοια φυτά, ενδείκτες υποβάθμισης, είναι:

το ψηλό ξενικό καλάμι (2),
ο Αμερικάνος ή Γιατράκος (3),
η Ρετσινολαδιά (4),
η Πικραγγουριά (5)
και η Μαργαρίτα (6).

1. Αλλαγή της βλάστησης μετά από επιχωμάτωση. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*
2. Ψηλό καλάμι. © *Θ. Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.*
3. Αμερικάνος. © *Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.*

4. Ρετσινολαδιά. © *Ν. Γεωργιάδης* | *WWF Ελλάς.*
5. Πικραγγουριά. © *Κ. Παραγκαμιάν* | *WWF Ελλάς.*
6. Μαργαρίτες. © *Γ. Κατσαδωράκης* | *WWF Ελλάς.*

Οι διαθέσιμες πληροφορίες για τους νησιωτικούς υγρότοπους

Μέχρι πρότινος οι νησιωτικοί υγρότοποι ήταν άγνωστοι και απροστάτευτοι και επομένως δεν ήταν δυνατό να γνωρίζουμε ποιοι και σε ποιο βαθμό υποβαθμίζονται. Σήμερα, χάρη στην απογραφή του WWF Ελλάς, η κατάστασή τους είναι γνωστή και εύκολα μπορούν να εκτιμηθούν οποιεσδήποτε αλλαγές συμβούν σε αυτούς. Τα δεδομένα της απογραφής, εμπλουτισμένα και με βιβλιογραφικές πηγές, καταχωρήθηκαν στην ειδικά σχεδιασμένη για το σκοπό αυτό βάση δεδομένων, η οποία βρίσκεται στη δικτυακή θέση του WWF Ελλάς **"Υγροτόπιο νήσων"** (http://www.oikoskopio.gr/ygrotopio/) και είναι ελεύθερα προσβάσιμη σε κάθε ενδιαφερόμενο για να αντλήσει όσα στοιχεία του είναι απαραίτητα.

Αναζήτηση στο "Υγροτόπιο νήσων"

Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει με διάφορα κριτήρια τους υγρότοπους (περιοχή, μέγεθος, καθεστώς προστασίας, κ.ά.) όμως τα γεωγραφικά κριτήρια είναι ο πιο συνήθης. Στην αριστερή στήλη, επιλέγουμε το πεδίο "Περιοχή" και εμφανίζεται η κατηγοριοποίηση ανά Περιφέρεια. Επιλέγοντας το "+" μπορούμε να δούμε τις Περιφερειακές ενότητες και στη συνέχεια τα νησιά και τους Δήμους. Πατώντας στο τετράγωνο επιλογής και στη συνέχεια το γαλάζιο βέλος, η επιλεγμένη περιοχή εμφανίζεται στη δεξιά στήλη. Επιλέγοντας το "Αναζήτηση" εμφανίζονται όλοι οι υγρότοποι των περιοχών που επιλέχτηκαν. Για κάθε υγρότοπο υπάρχουν: μια σύντομη περιγραφή, λεπτομερή στοιχεία για τον υγρότοπο (γεωγραφικά, υδρολογικά, καθεστώς προστασίας, βλάστηση, είδη φυτών και ζώων, ανθρώπινες δραστηριότητες, κ.ά.), φωτογραφίες, βιβλιογραφία και ο χάρτης με την οριοθέτηση. Από την ίδια σελίδα υπάρχει η δυνατότητα της λήψης του απογραφικού δελτίου και του χάρτη σε ψηφιακή μορφή (.pdf).

Αναζήτηση στο Οικοσκόπιο

Εναλλακτικά, ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει τους υγρότοπους μέσω της διαδικτυακής χαρτογραφικής εφαρμογής του WWF Ελλάς, το "Οικοσκόπιο". Στον διαδραστικό χάρτη (http://www.oikoskopio.gr/map/) πρέπει να επιλεχθεί το επίπεδο "Νησιωτικοί υγρότοποι" από τον κατάλογο στα δεξιά. Μεγεθύνοντας ένα νησί και επιλέγοντας ένα υγρότοπο εμφανίζεται το όνομα και η έκτασή του. Υπάρχει επίσης η παραπομπή στη βάση δεδομένων ή η επιλογή της λήψης του απογραφικού δελτίου και του χάρτη σε ψηφιακή μορφή (.pdf). Στον χάρτη του Οικοσκόπιου μπορούν να επιλεχθούν υπόβαθρα (Bing ή Google) καθώς και άλλα πεδία όπως προστατευόμενες περιοχές, καλύψεις γης και πολλά άλλα.

Δίκτυο Υγρότοπων Δήμου Σ
ΚΟΥΡΕΜΕΝΟΣ & ΛΙΜΝΗ ΜΠΙΜ
(ΠΛΑΚΟΠΟΥΛΕΣ)

Οι υγρότοποι βρίσκονται εντός των ορίων τ
Διατήρησης «Βορειανατολικό Άκρο Κρήτης,
και Χερσόνησος Κάβο Σίδερο – Άκρα Μαυρο
Πλάκας) και Θαλάσσια Ζώνη» **(κωδικός G**
Ζώνης Ειδικής Προστασίας «Βορειοανατο
(κωδικός GR4320009). Ο **Κουρεμένος** τ
Προεδρικό Διάταγμα για την προστασία των
υγρότοπων της Ελλάδας **(κωδικός: Y432KR**
Επιπλέον, βρίσκονται σε περιοχή που έχ
Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους και Αρχαιολογική

Σύντομη περιγραφή: Ο Κουρεμένος είναι ένα παράκτιο φυσικό σύστημ
αποτελείται από την εκβολή του ρύακα Καλογεροπόταμου και μια εποχικά κατα
συνολικής έκτασης 40 περίπου στρεμμάτων. Πολύ κοντά βρίσκεται η λίμνη Μ
δύο στρεμμάτων, η οποία διατηρεί μόνιμα αλμυρό-υφάλμυρο νερό. Κατ
κατακλυζόμενη περιοχή καταλάμβανε μεγαλύτερη έκταση, σήμερα όμως
σημαντικά λόγω κυρίως της οικιστικής και τουριστικής ανάπτυξης. Καταγράφ
αλοφυτική βλάστηση από *Arthrocnemum macrostachyum*, *Salicornia euro*
portulacoides, βούρλα *(Juncus sp.)*, ενώ απαντάται και ένα είδος κεντ
aegialophila) που στην Κρήτη εξαπλώνεται μόνο στο ανατολικό τμήμα του νησιο

Όλοι οι φυσικοί υγρότοποι του Δήμου Σητείας προστατεύονται σύμφων
τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις (Ν. 393

Η προστασία των υγρότοπων του Δήμου Σητείας στηρίζεται στην έμπρακτη δράσ
Δήμου και των επισκεπτών των περιοχών αυτών

1. Οι νησιωτικοί υγρότοποι προστατεύονται αυστηρά από την εθνική νομοθεσία.
© Κ. Παραγκαμιάν | WWF Ελλάς.

ητείας
ΜΠΙΚΟΥ

της **Ειδικής Ζώνης**
Διονυσάδες, Ελάσα
βούνι – Βάι – Άκρα
R4320006) και της
λικό Άκρο Κρήτης»
τεριλαμβάνεται στο
μικρών νησιωτικών
004).
χει κηρυχθεί Τοπίο
ή Ζώνη Β΄.

α υγροτόπων που
κλυζόμενη περιοχή,
Μπιμπίκου, έκτασης
τά το παρελθόν, η
έχει συρρικνωθεί
εται χαρακτηριστική
pea και *Halimione*
αύριας *(Centaurea*
ύ.

να με το Νόμο για
7/2011).

ση των πολιτών του

1.

Θεσμικό πλαίσιο προστασίας

«...εφόσον ο συντακτικός και ο κοινοτικός νομοθέτης, έχοντας επίγνωση του οικολογικού προβλήματος, ανήγαγε το φυσικό περιβάλλον σε αντικείμενο ιδιαίτερης έννομης προστασίας, η προστασία αυτή πρέπει να είναι πλήρης και αποτελεσματική. Κατά συνέπεια, η ως άνω συνταγματική διάταξη καθιστά υποχρεωτική για μεν τον κοινό νομοθέτη και τη Διοίκηση τη λήψη των προς τούτο αναγκαίων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, και δη είτε κανονιστικών είτε γενικών ατομικών είτε ατομικών, για δε τα δικαστήρια την παροχή αποτελεσματικής προστασίας στο φυσικό περιβάλλον»

ΣτΕ 3975/2010 (σκέψη 11)

Το ελληνικό δίκαιο έχει ιεραρχική δομή. Το Σύνταγμα υπερισχύει έναντι όλων των εθνικών νομικών πράξεων και ακολουθούν οι διεθνείς συνθήκες που έχουν επικυρωθεί από την Ελλάδα, οι νόμοι, τα προεδρικά διατάγματα, οι υπουργικές αποφάσεις και εν συνεχεία οι κανονιστικές πράξεις της διοίκησης (Γ.Γ. υπουργείων, Γ.Γ. αποκεντρωμένης διοίκησης, ανεξάρτητων αρχών, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, αστυνομίας, κ.λπ.).

Η ελληνική περιβαλλοντική νομοθεσία παρουσιάζει διαρκή βελτίωση από το 1975 με την θέσπιση του πρώτου Συντάγματος της μεταπολίτευσης. Η βελτίωση επιταχύνθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς η χώρα μας όπως και κάθε κράτος-μέλος, υποχρεούται να ενσωματώνει στο εθνικό δίκαιο τις κοινοτικές οδηγίες. Παρόλο που οι περιβαλλοντικές διατάξεις σε μεγάλο βαθμό κατοχυρώνουν επαρκώς την προστασία του περιβάλλοντος, δυστυχώς αυτό γίνεται περισσότερο στις διατυπώσεις και λιγότερο στην εφαρμογή. Η έλλειψη πολιτικής βούλησης, η ανεπαρκής στελέχωση, η ελλιπής χρηματοδότηση, η περιορισμένη πρόσβαση σε επιστημονικά δεδομένα και τελικά η συνολική αδυναμία του κρατικού μηχανισμού σημαίνει ότι πολλές διατάξεις δεν εφαρμόζονται.

Η ελληνική περιβαλλοντική νομοθεσία πάσχει και από έλλειψη αποτελεσματικών, διοικητικών και κυρίως ποινικών κυρώσεων σε βάρος του εκάστοτε περιβαλλοντικού παραβάτη. Τα επιβαλλόμενα πρόστιμα είναι συνήθως μικρά σε σχέση με τη βλάβη που προκαλείται σε μια περιοχή ενώ ο έλεγχος εφαρμογής των περιβαλλοντικών διατάξεων δεν είναι καθόλου ικανοποιητικός. Από την άλλη, η ελληνική διοίκηση επιδεικνύει συχνά ανοχή στην παραβατικότητα και αναβλητικότητα ως προς τη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή της νομοθεσίας ενώ οι υποθέσεις που παραπέμπονται στα δικαστήρια τελεσιδικούν συνήθως σε απαράδεκτα μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το WWF Ελλάς παρακολουθεί και καταγράφει συστηματικά τις σημαντικότερες εξελίξεις στη νομοθεσία και τη νομολογία για το περιβάλλον από το 2005 και τις αποτυπώνει σε εκθέσεις που εκδίδει ανελλιπώς κάθε χρόνο. Αυτές, μαζί με μια σειρά ακόμα σημαντικών εκδόσεων και άλλων κειμένων και παρεμβάσεων μπορεί να βρει ο ενδιαφερόμενος στην ιστοσελίδα της οργάνωσης (http://www.wwf.gr/library/library-crisis).

Νομικό πλαίσιο

Το Ελληνικό Σύνταγμα (άρθρο 24) ορίζει την προστασία του περιβάλλοντος ως υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός, επισημαίνοντας ότι το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει μέτρα προληπτικά ή κατασταλτικά στο πλαίσιο της αειφορίας.

Το ελληνικό περιβαλλοντικό δίκαιο αναπτύσσεται και λειτουργεί επηρεαζόμενο σε μεγάλο βαθμό από τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης την οποία και ενσωματώνει. Ο πρώτος νόμος που επιχείρησε να αντιμετωπίσει συνολικά τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι ο 1650/86[1], ο λεγόμενος και "νόμος-πλαίσιο" για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο νόμος αυτός θέσπισε γενικές κυρίως διατάξεις πλην όμως απαιτούνταν μια σειρά πράξεων για την πλήρη εφαρμογή του (ενδεικτικά: 14 προεδρικά διατάγματα, 4 πράξεις υπουργικού συμβουλίου και περί τις 50 υπουργικές αποφάσεις). Από αυτές λίγες τέθηκαν σε ισχύ με αποτέλεσμα ο νόμος να μην είναι αποτελεσματικός παρά τις όποιες τροποποιήσεις που υπέστη κυρίως με έκδοση διάφορων ΚΥΑ.

Τον Μάρτιο του 2011 υιοθετήθηκε με πρωτοβουλία του νεοσύστατου τότε Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ) ο ν. 3937[2] για την διατήρηση της βιοποικιλότητας. Ο νόμος αυτός συμπλήρωσε την ενσωμάτωση της νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία της φύσης στην ελληνική έννομη τάξη καθώς και το πλαίσιο αποτελεσματικής εφαρμογής της και απλοποίησε τις διαδικασίες για την προστασία της βιοποικιλότητας. Επιπλέον, κατέστησε ρητά ως ποινικό αδίκημα την υποβάθμιση της βιοποικιλότητας και διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής των ποινικών κυρώσεων που έχουν θεσπιστεί από τον ν. 1650. Με το άρθρο 4 τροποποιήθηκαν οι διατάξεις του ν. 1650/1986 σχετικά με τις κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών και εκσυγχρονίσθηκε το πλαίσιο για τη δημιουργία ενός συνεκτικού εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών.

Με τον νόμο 3937/2011 **τα καταφύγια άγριας ζωής** (ΚΑΖ) εντάχθηκαν στις περιοχές προστασίας οικότοπων και ειδών μαζί με τις περιοχές NATURA 2000 (ειδικές ζώνες διατήρησης και ζώνες ειδικής προστασίας). Τα ΚΑΖ διέπονται από οριζόντιες ρητές απαγορεύσεις. Ειδικότερα απαγορεύεται: η θήρα, οι αγώνες κυνηγετικών ικανοτήτων σκύλων δεικτών, η σύλληψη της άγριας πανίδας, η συλλογή της άγριας χλωρίδας, η

1. Νόμος 1650/1986 "Για την προστασία του περιβάλλοντος", (ΦΕΚ 160/Α/16-10-86)

2. Νόμος 3937/2011 "Για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις" (3937/2011 - ΦΕΚ 60/Α/31-03-2011)

καταστροφή ζώνης με φυσική βλάστηση με κάθε τρόπο, η καταστροφή των φυτοφρακτών, η αμμοληψία, η αποστράγγιση, η επιχωμάτωση και αποξήρανση ελωδών εκτάσεων, η ρύπανση των υδατικών συστημάτων, η διάθεση ή απόρριψη αποβλήτων, η ανάπτυξη ιχθυοκαλλιεργειών, η διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων, καθώς και η υπαγωγή έκτασης του καταφυγίου σε πολεοδομικό ή ρυμοτομικό σχεδιασμό. Η εκτέλεση λατομικών και μεταλλευτικών δραστηριοτήτων όπως και δρόμων επιτρέπεται, αν έχει υποβληθεί μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων τύπου Α και έχει χορηγηθεί έγκριση περιβαλλοντικών όρων.

Πλέον των διατάξεων που αφορούν στις προστατευόμενες περιοχές, ο ν. 3937/2011 προέβλεψε για πρώτη φορά ειδικές ρυθμίσεις για την προστασία των υγροτόπων, εστιάζοντας κυρίως στους μικρούς και τους παράκτιους (αρθ. 13).

Ειδικά για τους μικρούς υγρότοπους που βρίσκονται στο νησιωτικό ή ηπειρωτικό τμήμα της χώρας (έως 80 στρέμματα) προέβλεψε την έκδοση προεδρικού διατάγματος για την προστασία (παρ. α-γ άρθ. 20). Επιπρόσθετα, με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία των συναρμόδιων υπηρεσιών και την υπάρχουσα επιστημονική τεκμηρίωση, καταρτίζονται κατάλογοι υγροτόπων με επιφάνεια μεγαλύτερη των 80 στρεμμάτων (παρ. δ, άρθ. 20). Για τους υγροτόπους αυτούς μέχρι την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων χαρακτηρισμού απαγορεύεται η άμεση ή έμμεση αποστράγγισή τους και η μερική ή ολική επιχωμάτωσή τους.

Στις 19 Ιουνίου του 2012 εκδόθηκε το προβλεπόμενο προεδρικό διάταγμα «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν» (ΦΕΚ ΑΑΠ 229/19.06.2012) θέτοντας υπό αυστηρή προστασία 380 υγρότοπους μικρότερους από 80 στρέμματα σε 59 νησιά. Σ' αυτό το εξαιρετικά σημαντικό για την προστασία των μικρών υγρότοπων προεδρικό διάταγμα, προβλέπονται μεταξύ άλλων τα εξής:

Α. Εντός των ορίων των μικρών νησιωτικών υγροτόπων επιτρέπονται οι δραστηριότητες που στοχεύουν:

- Στη διατήρηση, και ανάδειξη των υγροτοπικών εκτάσεων και των λειτουργιών τους και στην αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων τους (μετά από περιβαλλοντική αδειοδότηση).
- Στη δημιουργία ελαφρών υποδομών για την προστασία και τη διατήρηση των υγροτόπων, καθώς και την πρόσβαση σε αυτούς, όπου

Οι νησιωτικοί υγρότοποι που προστατεύονται με προεδρικό διάταγμα (ΦΕΚ ΑΑΠ 229/2012). © *Δ. Πουρσανίδης | WWF Ελλάς.*

απαιτείται (μετά από περιβαλλοντική αδειοδότηση).
- Στην επιστημονική έρευνα στους αντίστοιχους τομείς.
- Στην ενημέρωση των επισκεπτών.

Β. Απαγορεύονται οι ακόλουθες δραστηριότητες:
- Οι εργασίες δόμησης και ειδικότερα η ανέγερση οποιασδήποτε μόνιμης ή προσωρινής κατασκευής που δεν σχετίζεται άμεσα με την προστασία και διατήρησή τους, την επιστημονική παρακολούθηση της κατάστασης διατήρησής τους και την περιβαλλοντική ενημέρωση των επισκεπτών.
- Η διάνοιξη οδικού δικτύου.
- Οι εκχερσώσεις της φυσικής βλάστησης. Επιτρέπονται κατ' εξαίρεση οι παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αποκατάσταση ή/και στη διαχείριση των υγροτόπων, στο πλαίσιο εφαρμογής εγκεκριμένων διαχειριστικών σχεδίων.
- Οι αποξηράνσεις και τα αποστραγγιστικά έργα.
- Οι επιχωματώσεις.
- Η απόρριψη στερεών και υγρών αποβλήτων.
- Η εισαγωγή ξενικών ειδών πανίδας και χλωρίδας.
- Οι εξορύξεις αδρανών και άλλων υλικών.
- Η επέκταση των καλλιεργειών.
- Η βόσκηση, εκτός αν από ειδική μελέτη προκύπτει ότι σχετίζεται με τη διατήρηση και οικολογική διαχείριση του υγροτόπου.
- Η αλιεία και οι ιχθυοκαλλιέργειες.
- Οι αμμοληψίες εκτός αν από ειδική μελέτη, προκύπτει ότι σχετίζονται με τη διαχείριση του υγροτόπου.
- Η συλλογή αμφιβίων.
- Οι παρεμβάσεις που προκαλούν αλλαγή του υδρολογικού καθεστώτος του υγροτόπου, συμπεριλαμβανομένων των γεωτρήσεων και της άντλησης υδάτων, εκτός αν αποσκοπούν στη διατήρηση του υγροτόπου.
- Οι παρεμβάσεις που αλλοιώνουν το τοπίο.

Γ. Ο έλεγχος τήρησης των διατάξεων του Π.Δ. αποτελεί ευθύνη:
- Των χωρικά αρμόδιων τοπικών αρχών της Κεντρικής και Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Ειδικά η κατεδάφιση αυθαίρετων κατασκευών σε αυτούς γίνεται με ευθύνη του γενικού Γραμματέα της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης
- Των ΟΤΑ, και
- Των Φορέων Διαχείρισης ή των άλλων σχημάτων διαχείρισης που έχουν συσταθεί και λειτουργούν.

Δ. Κυρώσεις:

- Οι παραβάτες των διατάξεων του Π.Δ. υπόκεινται στις κυρώσεις που προβλέπονται από τα άρθρα 28, 29 και 30 του ν. 1650/1986, όπως ισχύουν μετά και από τις τροποποιήσεις του ν. 3937/2011, καθώς και από τις κατά περίπτωση ειδικές διατάξεις της ισχύουσας δασικής νομοθεσίας.
- Ειδικότερα, αν η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έλαβε χώρα μέσα σε «...παράκτια ζώνη, μικρούς παράκτιους υγρότοπους και αμμώδεις εκτάσεις, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον 8 μηνών και χρηματική ποινή».

Το Π.Δ. δεν καλύπτει συνολικά τις υποχρεώσεις της πολιτείας, καθώς στις προστατευτικές του διατάξεις δεν περιλαμβάνονται ούτε οι ηπειρωτικοί υγρότοποι, ούτε οι νησιωτικοί υγρότοποι με έκταση μεγαλύτερη των 80 στρεμμάτων. Η έγκριση του καταλόγου υγροτόπων με έκταση μεγαλύτερη των 80 στρεμμάτων αποτελεί μία εκκρεμούσα υποχρέωση του νόμου για τη βιοποικιλότητα.

Άλλοι νόμοι που σχετίζονται άμεσα και με τους υγρότοπους είναι:

- Ο ν. 3199/2003 «Προστασία και διαχείριση των υδάτων - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000» (ΦΕΚ Α΄ 280/9.12.2003) και το εκτελεστικό του Π.Δ. 51/2007, με τα οποία το κράτος υποχρεούται να προστατεύει και να παρακολουθεί τα υδατικά οικοσυστήματα, να τα διατηρεί τα σε καλή κατάσταση και να επιβάλει κυρώσεις σε αυτούς που τα υποβαθμίζουν.

2955

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Αρ. Φύλλου 229

19 Ιουνίου 2012

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις του άρθρου 20 παρ. 6 του Ν. 3937/2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις» (Α΄/60).

καθορίζονται όροι και περιορισμοί για την προστασία και ανάδειξή τους, ως ακολούθως:

1. Επιτρέπονται δραστηριότητες που στοχεύουν ιδίως:

(α) Στη διατήρηση και ανάδειξη των υγροτοπικών εκτάσεων και των λειτουργιών τους και στην αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων τους.

(β) Στη δημιουργία ελαφρών υποδομών για την προστασία και τη διατήρηση των υγροτόπων, καθώς και την πρόσβαση σε αυτούς, όπου απαιτείται, με επιφύλαξη των οριζομένων στην παρ. 3 του παρόντος άρθρου.

(γ) Στην επιστημονική έρευνα στους αντίστοιχους

- Ο ν. 2971/2001 «Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 285/2001) ο οποίος ορίζει ότι ο αιγιαλός, η παραλία, η όχθη και η παρόχθια ζώνη είναι πράγματα κοινόχρηστα και ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, το οποίο τα προστατεύει και τα διαχειρίζεται. Επιπλέον ο παλαιός αιγιαλός και η παλαιά όχθη (καθοριζόμενα με μια σειρά κριτηρίων και ιδίως φυσικές ενδείξεις όπως το αμμώδες, ελώδες ή βαλτώδες εκτάσεων συνεχομένων του αιγιαλού) ανήκουν στην ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου και καταγράφονται ως δημόσια κτήματα.

Αρμόδιες υπηρεσίες και αρχές

Η συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα παρακολουθείται από τα σώματα ασφαλείας, τις διοικητικές και αυτοδιοικητικές αρχές και τον Συνήγορο του Πολίτη.

Αρμόδιες αρχές της διοίκησης για τη διεξαγωγή περιβαλλοντικών επιθεωρήσεων είναι:

1. το Σώμα Επιθεώρησης Περιβάλλοντος, Δόμησης, Ενέργειας και Μεταλλείων, σύμφωνα με το άρθρο 10 του π.δ. 100/2014 (ΦΕΚ Α' 167/28-08-2014) για κάθε περίπτωση διενέργειας περιβαλλοντικής επιθεώρησης,
2. η αδειοδοτούσα αρχή για τις προληπτικές επιθεωρήσεις κατά τη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης,
3. οι αρμόδιες υπηρεσίες των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων και των Περιφερειών σε έργα και δραστηριότητες της χωρικής αρμοδιότητάς τους, ανεξαρτήτως της κατηγορίας του έργου ή της δραστηριότητας,
4. τα Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος (ΚΕΠΠΕ) που συγκροτούνται με απόφαση του Περιφερειάρχη κάθε έξι μήνες, για ελέγχους σε έργα και δραστηριότητες στη χωρικής αρμοδιότητάς τους,
5. οι Περιβαλλοντικοί Ελεγκτές, οι οποίοι ενεργούν κατόπιν εντολής των αμέσως προαναφερόμενων ελεγκτικών υπηρεσιών.

Η ευθύνη για την παρακολούθηση της κατάστασης και την προστασία των νησιωτικών υγρότοπων μοιράζεται στις περισσότερες περιπτώσεις μεταξύ πολλών υπηρεσιών και σε τέτοιο βαθμό που αρκετές φορές δημιουργείται σύγχυση. Το ποιες υπηρεσίες εμπλέκονται εξαρτάται τόσο από τον υγρότοπο όσο και από το είδος της επέμβασης. Για παράδειγμα ένας υγρότοπος μπορεί να έχει και θαλάσσια περιοχή, να περιλαμβάνει αιγιαλό και παραλία, να περιλαμβάνει ρέμα ή δασικές εκτάσεις, να έχει οικότοπους και είδη προτεραιότητας, να βρίσκεται μέσα σε προστατευόμενη περιοχή ή να προστατεύεται από άλλα νομοθετικά καθεστώτα όπως Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ), Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) και Αρχαιολογική περιοχή). Από την άλλη, οι επεμβάσεις μπορούν να συμβούν σε οποιοδήποτε από τα παραπάνω τμήματα ενός υγρότοπου και

να αφορούν ηχορύπανση, ρύπανση υδάτων ή εδάφους, αποστράγγιση, καταστροφή οικοσυστημάτων, προστατευόμενων οικότοπων ή ενδιαιτημάτων απειλούμενων ειδών, αυθαίρετη δόμηση, διανοίξεις δρόμων, απόθεση αδρανών αποβλήτων, κίνηση τροχοφόρων σε ευαίσθητες περιοχές, παράνομο ψάρεμα ή κυνήγι, κ.ά.

Από τα σώματα ασφαλείας, η *Λιμενική Αστυνομία* είναι αρμόδια να ελέγχει τις περιοχές που βρίσκονται σε θάλασσα, αιγιαλό και παραλία (Υ.Α. Φ. 040/2014, ΦΕΚ 3212Β) ενώ η *Ελληνική Αστυνομία* όλες τις υπόλοιπες χερσαίες περιοχές.

Σε κεντρικό επίπεδο διοίκησης αρμοδιότητα έχει το *Σώμα Επιθεώρησης Περιβάλλοντος, Δόμησης, Ενέργειας και Μεταλλείων* (τομείς νότιας και βόρειας Ελλάδας) η οποία επιλαμβάνεται σοβαρών και σύνθετων υποθέσεων. Σε επίπεδο **αποκεντρωμένης διοίκησης** αρμοδιότητες έχουν η *Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού* (Τμήμα Περιβαλλοντικού και Χωρικού Σχεδιασμού), η *Διεύθυνση Υδάτων και η Δασική υπηρεσία*. Επιπλέον, αν ο υγρότοπος βρίσκεται σε κηρυγμένη αρχαιολογική περιοχή αρμοδιότητα έχουν οι κατά τόπους *αρχαιολογικές υπηρεσίες* (Εφορείες Αρχαιοτήτων) και αν περιλαμβάνει αιγιαλό και παραλία, η *Κτηματική Υπηρεσία*.

Σε επίπεδο αυτοδιοίκησης αρμόδιες είναι οι σχετικές υπηρεσίες των **Περιφερειών** και των **Δήμων.** Ο έλεγχος τήρησης των περιβαλλοντικών όρων για δραστηριότητες και έργα σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία είναι αρμοδιότητα της *Διεύθυνσης Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού* της κάθε Περιφέρειας (τμήματα Περιβάλλοντος και Υδροοικονομίας) και της *Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων* (τμήμα Δομών Περιβάλλοντος) αν πρόκειται για ρέματα. Επιπλέον, αν πρόκειται για θέματα δημόσιας υγείας αρμόδια είναι η *Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας* (Τμήμα Δημόσιας Υγιεινής). Τις επιθεωρήσεις μετά από σχετικές καταγγελίες πραγματοποιούν τα Κλιμάκια Ελέγχου Ποιότητας Περιβάλλοντος που στελεχώνονται από διάφορες υπηρεσίες. Τέλος, σε επίπεδο Δήμου αρμοδιότητα έχουν οι διευθύνσεις *Δημοτικής Αστυνομίας, Περιβάλλοντος και Πολεοδομίας*.

Ο **Συνήγορος του Πολίτη (ΣτΠ)** είναι Ανεξάρτητη Αρχή (δηλαδή δεν υπόκειται σε ιεραρχική εποπτεία και σε οποιονδήποτε διοικητικό έλεγχο), που ερευνά ατομικές διοικητικές πράξεις ή παραλείψεις, ή υλικές ενέργειες οργάνων των δημόσιων υπηρεσιών οι οποίες παραβιάζουν δικαιώματα, ή προσβάλλουν νόμιμα συμφέροντα πολιτών ή νομικών προσώπων. Με τα θέματα παραβίασης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας ασχολείται ο ένας από τους πέντε κύκλους δραστηριοτήτων του Συνηγόρου, ο κύκλος "Ποιότητα Ζωής". Η παρέμβαση του Κύκλου Ποιότητας ζωής ποικίλλει, από απλό έγγραφο προς την αρμόδια υπηρεσία μέχρι τη σύνταξη πορίσματος, ειδικής έκθεσης, καθώς και την παραπομπή του φακέλου της υπόθεσης σε πειθαρχικό ή εισαγγελικό έλεγχο. Από την ίδρυσή του το 1998, ο Συνήγορος του Πολίτη εκδίδει ετήσιες εκθέσεις με την αποτίμηση του έργου του και τις καταχωρεί στην ιστοσελίδα του (http://www.synigoros.gr/?i=stp.el.annreports).

1. Αυτοψία εισαγγελέα και υπηρεσιών στον υγρότοπο Αλνυρού Ηρακλείου.
© Θ.Γιαννακάκης | WWF Ελλάς.

1.

Τι μπορούν να κάνουν οι πολίτες

«...Επί προκλήσεως ρυπάνσεως ή υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος, ανεξαρτήτως της αυτοτελούς υποχρεώσεως της Κεντρικής Διοικήσεως για τη λήψη κατάλληλων μέτρων, τόσο η Κεντρική Διοίκηση όσο και η αυτοδιοίκηση δεν έχουν διακριτική ευχέρεια επιβολής κυρώσεων στους παραβάτες, αλλά δέσμια υποχρέωση...»

ΣτΕ 4976/2013 (σκέψη 7), 3974-76/2010 7 μελους (σκέψη 12)

Ο αγώνας για την προστασία του περιβάλλοντος είναι αγώνας καθημερινός και μακροπρόθεσμος. Οι δράσεις για σοβαρές και σύνθετες περιπτώσεις απαιτούν πολύ καλή γνώση της νομοθεσίας, συμμετοχή σε διαβουλεύσεις και τεκμηριωμένες παρεμβάσεις σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο (άσκηση αίτησης θεραπείας, ιεραρχική προσφυγή, ειδική διοικητική προσφυγή, ενδικοφανή προσφυγή, προσφυγή κατά πράξεων

ΟΤΑ και του Γενικού Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, καταγγελία στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή αναφορά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο). Όλες αυτές οι διαδικασίες περιγράφονται αναλυτικά στο Νομικό Οδηγό για το περιβάλλον[1] που εκδόθηκε το 2009 από τον Συνήγορο του Πολίτη και το WWF Ελλάς.

Για να αντιμετωπιστούν οι σοβαρές και σύνθετες περιπτώσεις υποβάθμισης απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις, εμπλοκή σε χρονοβόρες διαδικασίες, αλλά και πόρους που ο μέσος πολίτης δεν διαθέτει. Για αυτές τις περιπτώσεις ο πολίτης μπορεί να έρθει σε επαφή με έμπειρες τοπικές ή υπερτοπικές περιβαλλοντικές οργανώσεις ή ακόμα με το Συνήγορο του Πολίτη.

Οι πολίτες όμως μπορούν να συμβάλλουν με άμεσο και αποτελεσματικό τρόπο στην προστασία των νησιωτικών υγρότοπων (και όχι μόνο) από παράνομες επεμβάσεις μικρής σχετικά κλίμακας που όμως συμβαίνουν τακτικά και λειτουργώντας αθροιστικά οδηγούν στην καταστροφή των υγροτοπικών εκτάσεων. Τέτοιες δραστηριότητες είναι απόρριψη στερεών και υγρών αποβλήτων, εκχερσώσεις, αποστραγγίσεις, κατάληψη δημόσιων χώρων, διάνοιξη δρόμων, δόμηση, κ.ά. Η άμεση ενημέρωση των αρχών και η απαίτηση να επέμβουν στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων και των υποχρεώσεών τους είναι ο μόνος σίγουρος τρόπος για την κινητοποίησή τους. Μάλιστα, όσο αυξάνει ο αριθμός των πολιτών που ασκεί ευθέως το δικαίωμα του στην προστασία του περιβάλλοντος, τόσο πιο σύντομα θα αλλάξουν οι νοοτροπίες και θα γίνει αποτελεσματική η εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

1. Χατζή, Χ. και Θ. Νάντσου (επιμ.) 2009. Οδηγός για το Περιβάλλον: Νομικός οδηγός. WWF Ελλάς - Συνήγορος του Πολίτη, Αθήνα, 452σ. (www.wwf.gr/images/pdfs/WWF%20Ellas_Nomikos_Odigos.pdf)

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Με τον νόμο 3422/2005[2] ο οποίος κύρωσε τη Διεθνή Σύμβαση του Αάρχους, κατοχυρώθηκαν 3 δικαιώματα στον έλληνα πολίτη για τα θέματα περιβάλλοντος του: α) *Το δικαίωμα στην περιβαλλοντική πληροφόρηση,* β) *το δικαίωμα συμμετοχής στην διαδικασία λήψης αποφάσεων για το περιβάλλον στον τόπο του,* και γ) το δικαίωμα να έχει την δυνατότητα να διεκδικεί νομικά και δικαστικά έγκαιρα το δίκιο του και τα δικαιώματά του στο περιβάλλον.

Η περιβαλλοντική πληροφόρηση είναι ένα πολιτικό δικαίωμα - «κλειδί» για την κινητοποίηση των υπηρεσιών. Όπως προβλέπεται στην Κοινή Υπουργική Απόφαση 11764/653/2006[3], κάθε πολίτης μπορεί να ζητήσει εγγράφως από την αρμόδια υπηρεσία οποιαδήποτε πληροφορία για το περιβάλλον. Η υπηρεσία είναι υποχρεωμένη να απαντήσει εντός είκοσι ημερών από την ημερομηνία παραλαβής της σχετικής αίτησης ή εντός δύο μηνών σε περίπτωση που οι πληροφορίες που ζητούνται είναι πολλές ή πολύπλοκες (αρθ. 3, παρ. 3). Αν η αίτηση υποβληθεί σε αναρμόδια υπηρεσία, αυτή οφείλει, μέσα σε τρεις ημέρες να την διαβιβάσει στην αρμόδια και να το γνωστοποιήσει στον ενδιαφερόμενο. Στην περίπτωση αυτή η προθεσμία αρχίζει από τότε που περιήλθε η αίτηση στην αρμόδια αρχή. Για υποθέσεις αρμοδιότητας περισσοτέρων αρχών, οι προθεσμίες παρατείνονται κατά οκτώ ακόμη ημέρες. Το δικαίωμα στην περιβαλλοντική πληροφόρηση προστατεύεται ένδικα σε περίπτωση που το αίτημα αγνοηθεί, απορριφθεί αδικαιολόγητα ή δεν απαντηθεί πλήρως. Ο πολίτης έχει δικαίωμα να ζητήσει αποζημίωση να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης ή να ασκήσει ενδικοφανή προσφυγή (αρθ. 6).

2. Νόμος 3422/2005 "Κύρωση της Σύμβασης για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα" (ΦΕΚ 303/Α/13.12.2005)

3. ΚΥΑ 11764/653/2006 "Πρόσβαση του κοινού στις δημόσιες αρχές για παροχή πληροφοριών σχετικά με το περιβάλλον, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2003/4/ΕΚ «για την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες και για την κατάργηση της οδηγίας 90/313/ΕΟΚ» του Συμβουλίου. Αντικατάσταση της υπ αριθ. 77921/1440/95 κοινής υπουργικής απόφασης (795/Β)" (ΦΕΚ 327/Β/17.3.2006)

Τεκμηρίωση άμεσης υποβάθμισης και κινητοποίηση των υπηρεσιών

Συχνά οι -δικαιολογημένα- αγανακτισμένοι πολίτες για την ανομία που επικρατεί στην παράκτια ζώνη και τους υγρότοπους, καταγγέλλουν μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας και κυρίως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης τα διάφορα περιστατικά που πέφτουν στην αντίληψή τους. Η δημοσιοποίηση βοηθά μεν επειδή ευαισθητοποιεί τους συμπολίτες μας, αλλά κατά κανόνα δεν λύνει από μόνη της το πρόβλημα. Αν ο πολίτης διαπιστώσει μη επαρκή προστασία ή περιστατικά άμεσης υποβάθμισης ενός υγρότοπου θα πρέπει να απευθυνθεί εγγράφως στις κατά περίπτωση αρμόδιες υπηρεσίες περιγράφοντας το πρόβλημα που έπεσε στην αντίληψή του και την ακριβή θέση της επέμβασης, ζητώντας επιπλέον πληροφορίες για την νομιμότητά της σε περίπτωση που αυτή χρειάζεται αδειοδότηση (πχ δόμηση, οδοποιία, διευθέτηση κοίτης ρύακα, άντληση νερών, κ.λπ.) ή ζητώντας την επιβολή κυρώσεων και οικολογική αποκατάσταση εφόσον η επέμβαση είναι προφανώς παράνομη (απόρριψη στερεών ή υγρών αποβλήτων, πίστες μοτοκρός, έργα ή δραστηριότητες που απαγορεύονται ρητά από το νομικό καθεστώς προστασία συγκεκριμένων υγρότοπων, κ.λπ.).

Για να αποφευχθεί η άσκοπη αλληλογραφία, καθώς είναι χάσιμο πολύτιμου χρόνου, θα πρέπει ο πολίτης πριν απευθυνθεί στις υπηρεσίες να εξετάσει τι ισχύει νομικά στον υγρότοπο στον οποίο εντόπισε την επέμβαση ή τις επεμβάσεις. Όπως προαναφέρθηκε, όλοι οι νησιωτικοί υγρότοποι είναι πλέον γνωστοί και ο κάθε πολίτης είναι εύκολο να πληροφορηθεί για την κατάστασή και το συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο προστασίας τους από τη σχετική διαδικτυακή σελίδα του WWF Ελλάς, το “Υγροτόπιο νήσων”. Επίσης, ανάλογα με το είδος της επέμβασης και το νομικό πλαίσιο προστασίας μπορεί να επιλέξει τις αρμόδιες υπηρεσίες στις οποίες θα αποστείλει το ερώτημα ή την καταγγελία. Ένας κατάλογος των βημάτων που πρέπει να ακολουθηθούν υπάρχει στο παράρτημα Α.

Συνοψίζοντας, τα βήματα για την έγκαιρη διακοπή υποβαθμιστικών επεμβάσεων είναι τα εξής:

Α) Διαπίστωση του είδους και της έκτασης της επέμβασης
Μια σειρά πρόσφατων επεμβάσεων μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί: επιχωματώσεις, απόρριψη οικοδομικών υλικών ή άλλων στερεών αποβλήτων, διάθεση λυμάτων (οικιακά, απόβλητα ελαιουργείων ή τυροκομείων), εκχέρσωση φυσικής βλάστησης, κίνηση τροχοφόρων σε ευαίσθητες περιοχές, διάνοιξη δρόμων, δόμηση, αποστράγγιση, διευθέτηση κοίτης ρύακα ή όχθης κ.ά. Σε όλες τις περιπτώσεις, τραβάμε φωτογραφίες και κάνουμε μια εκτίμηση για την έκταση ή το μέγεθος της επέμβασης. Σε περίπτωση που είμαστε παρόντες κατά τη διάρκεια της επέμβασης φωτογραφίζουμε αν είναι δυνατό οτιδήποτε μπορεί να μαρτυρήσει την ταυτότητα αυτού που την κάνει (π.χ. αριθμοί ή διακριτικά οχημάτων) ενώ αν γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι η επέμβαση είναι παράνομη τηλεφωνούμε στην Ελληνική Αστυνομία (100) ή απευθυνόμαστε στην πλησιέστερη Αστυνομική Αρχή. Σε περίπτωση που η επέμβαση γίνεται στη θάλασσα ή την παραλία απευθυνόμαστε στην πλησιέστερη Λιμενική Αρχή.

Β) Διερεύνηση του καθεστώτος προστασίας
Με αναζήτηση στο "Υγροτόπιο νήσων" βρίσκουμε τα απογραφικά στοιχεία του υγρότοπου και εξετάζουμε αν υπάρχει πέραν του γενικού πλαισίου προστασία και ειδικό νομικό καθεστώς. Εντοπίζουμε στην αεροφωτογραφία του υγρότοπου την ακριβή θέση της επέμβασης και σε περίπτωση που υπάρχει ειδικό νομικό καθεστώς προστασίας ελέγχουμε αν η επέμβαση έχει γίνει εντός των ορίων της προστατευόμενης περιοχής. Το τελευταίο έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί αν η περιοχή βρίσκεται εντός Καταφυγίου Άγριας Ζωής ή εντός υγρότοπων του προεδρικού διατάγματος για τους νησιωτικούς υγρότοπους, διέπεται από ρητές απαγορεύσεις συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Το ίδιο και αν η περιοχή βρίσκεται εντός κηρυγμένης αρχαιολογικής περιοχής ή περιλαμβάνεται ως περιοχή ειδικής προστασίας σε εγκεκριμένα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) και Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια Δήμων (ΓΠΣ).

Γ) Σύνταξη και αποστολή του ερωτήματος ή καταγγελίας

Η επιστολή που θα συνταχθεί θα πρέπει να περιλαμβάνει την περιγραφή του είδους της επέμβασης, της ακριβούς θέσης όπου έλαβε χώρα, την ημερομηνία παρατήρησης και του ειδικού θεσμικού πλαισίου προστασίας (αν υπάρχει). Ακολούθως ζητάμε από τις υπηρεσίες να ελέγξουν τη νομιμότητα των επεμβάσεων, αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας για ποινικές και διοικητικές κυρώσεις και να μας ενημερώσουν. Ιδανικά, στην επιστολή συμπεριλαμβάνουμε μια αεροφωτογραφία με σημειωμένη τη θέση της επέμβασης (μπορεί να χρησιμοποιηθεί η αεροφωτογραφία του υγρότοπου από τη βάση δεδομένων του WWF Ελλάς ή μια εικόνα από το Google maps ή το Google earth) και φωτογραφική τεκμηρίωση της επέμβασης (1-3 φωτογραφίες), ώστε οι υπηρεσίες να έχουν μια σαφή πρώτη εικόνα του προβλήματος. Η επιστολή θα πρέπει να είναι επώνυμη και υπογεγραμμένη και μπορεί να σταλεί με ταχυδρομείο ή φαξ. Οι ταχυδρομικές διευθύνσεις των υπηρεσιών είναι εύκολο να βρεθούν μέσω διαδικτύου.

Για όλες τις περιπτώσεις υποβάθμισης η επιστολή θα πρέπει να έχει αποδέκτη τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού της οικείας Περιφέρειας. Άλλες υπηρεσίες ανάλογα με τις επεμβάσεις είναι:

- η Διεύθυνση Τεχνικών Έργων της οικίας Περιφέρειας για επεμβάσεις σε ρέματα,
- η Διεύθυνση Υδάτων της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης για οτιδήποτε έχει να κάνει με την ποιότητα και την διαχείριση υδάτων,
- οι κατά τόπους Διευθύνσεις Δασών για δασικές εκτάσεις και Καταφύγια Άγριας Ζωής,
- η Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας της οικείας Περιφέρειας για ρύπους που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία,
- η Κτηματική Υπηρεσία για επεμβάσεις σε αιγιαλό και παραλία,
- η Υπηρεσία Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος του οικείου Δήμου για αυθαίρετη δόμηση και απομάκρυνση αποβλήτων αντίστοιχα, και
- η Αρχαιολογική Υπηρεσία αν η επέμβαση έγινε σε κηρυγμένη αρχαιολογική ζώνη.

Σε περιπτώσεις που οι επεμβάσεις είναι σε εξέλιξη η επιστολή αποστέλλεται και στο οικείο Λιμεναρχείο (επεμβάσεις σε θάλασσα και αιγιαλό/παραλία) στην Αστυνομία και τη Δημοτική Αστυνομία (για τις υπόλοιπες περιοχές).

Επιπλέον δυνατότητες παρέμβασης:
Για άσκηση επιπλέον πίεσης και ευαισθητοποίηση των συμπολιτών, ο πολίτης μπορεί να δημοσιοποιήσει το πρόβλημα ή και την ενέργειά του στα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης. Επίσης μπορεί να κοινοποιήσει την επιστολή του στους βουλευτές της οικείας εκλογικής περιφέρειας ζητώντας τους να θέσουν το θέμα κατά τον κοινοβουλευτικό έλεγχο ως αναφορά ή ερώτηση. Τέλος, αν η επαφή του πολίτη με τις υπηρεσίες δεν οδηγήσει σε επίλυση του προβλήματος, ο πολίτης μπορεί να καταθέσει αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη ζητώντας του να διερευνήσει το θέμα. Η αναφορά θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει τη συνοπτική περιγραφή του προβλήματος, τις εμπλεκόμενες δημόσιες υπηρεσίες, τις ενέργειες που έχουν προηγηθεί και το αποτέλεσμά τους καθώς και κάθε αποδεικτικό στοιχείο ή πληροφορία που μπορεί να βοηθήσει στη διερεύνηση του θέματος. Η αναφορά μπορεί να υποβληθεί αυτοπροσώπως, ταχυδρομικά, με φαξ ή με την ηλεκτρονική φόρμα αναφοράς που υπάρχει στην ιστοσελίδα του (http://www.synigoros.gr/)

Για να έχει μια ολοκληρωμένη εικόνα ο αναγνώστης, παρατίθενται στο παράρτημα που ακολουθεί ενδεικτικά σχέδια επιστολών για τρεις διαφορετικές υποθετικές περιπτώσεις υποβάθμισης υγρότοπων. Οι πρώτες δυο είναι απλές περιπτώσεις ενώ η τρίτη είναι σύνθετη και περιλαμβάνει δραστηριότητες παράνομες ή δραστηριότητες που προαπαιτούν άδεια και γίνονται σε περιοχή που εκτός από το γενικό θεσμικό πλαίσιο προστατεύονται και από ειδικές διατάξεις.

Παράρτημα

Α. Κατάλογος ενεργειών του πολίτη για την αντιμετώπιση απλών άμεσων επεμβάσεων σε νησιωτικούς υγρότοπους

Εάν η επέμβαση είναι μεγάλης έκτασης, πολύπλοκη και η αντιμετώπιση απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις και μέσα ενημερώνουμε τοπικές ή εθνικές περιβαλλοντικές οργανώσεις. Εάν η επέμβαση είναι απλή και συνιστά άμεση απειλή για τον υγρότοπο, ακολουθούμε τα εξής βήματα:

1. Επιτόπια τεκμηρίωση άμεσης υποβάθμισης.
Καταγράφουμε τα εξής:

- Που ακριβώς έγινε η επέμβαση και τι έκταση καταλαμβάνει;
- Τι είδους επέμβαση είναι;
- Από ποιόν/ποιούς έγινε;
- Τι ορατά αποτελέσματα έχει;
- Φωτογραφίες που τεκμηριώνουν τα παραπάνω.

2. Κινητοποίηση των υπηρεσιών

- Εάν η επέμβαση είναι σε εξέλιξη και είναι παράνομη (πχ απόρριψη αποβλήτων) επικοινωνούμε με την αστυνομία ή το λιμενικό και τη δημοτική αστυνομία.
- Αναζητούμε τα στοιχεία του υγρότοπου στο "Υγροτόπιο νήσων" και ελέγχουμε το καθεστώς προστασίας.
- Συντάσσουμε την επιστολή χρησιμοποιώντας κάποιο από τα πρότυπα του παραρτήματος Γ, ανάλογα με το είδος της επέμβασης.
- Αποστέλουμε το ερώτημα/καταγγελία στις αρμόδιες υπηρεσίες ανάλογα με το είδος της επέμβασης.

3. Παρακολούθηση της υπόθεσης

- Εάν δεν ανταποκριθούν άμεσα οι υπηρεσίες επικοινωνούμε εκ νέου.
- Εάν δεν ανταποκριθούν οι υπηρεσίες στο χρονικό διάστημα που προβλέπεται από τη νομοθεσία ή η ανταπόκριση δεν έχει επί της ουσίας αποτέλεσμα κάνουμε αναφορά στο Συνήγορο του Πολίτη.

4. Άσκηση επιπλέον πίεσης

- Δημοσιοποίηση του προβλήματος στα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης.
- Ενημέρωση των βουλευτών της οικείας εκλογικής περιφέρειας ζητώντας να θέσουν το θέμα κατά τον κοινοβουλευτικό έλεγχο ως αναφορά ή ερώτηση.

Β. Το ενδιαφέρον των Ελλήνων πολιτών για το περιβάλλον

Πολύ συχνά στην καθημερινότητά μας, κατηγορούμε συλλήβδην τους συμπολίτες μας για κακή συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον. Είναι όμως η πλειονότητα ή ένα σχετικά μικρό ποσοστό πολιτών που έχει ανάρμοστη συμπεριφορά;

Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη δημοσκόπηση του Ευρωβαρόμετρου1 (Σεπτέμβριος 2014) οι Έλληνες πολίτες θεωρούν σε μεγάλο ποσοστό (70%) ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι 'πολύ σημαντική'. Μάλιστα η άποψη αυτή είναι σταθερή στη διάρκεια της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, αντίθετα από το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο των χωρών της ΕΕ το οποίο μειώθηκε κατά 4 μονάδες (από 57% το 2011 σε 53% το 2014). Μερικά ακόμη ενδιαφέροντα ευρήματα της έρευνας για τους Έλληνες, είναι:

- Συμφωνούν ή τείνουν να συμφωνούν ότι τα περιβαλλοντικά θέματα έχουν άμεση επίδραση στην καθημερινή τους ζωή (93%)
- Θεωρούν ότι ως άτομα μπορούν να παίξουν ρόλο στην προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα (85%)
- Θεωρούν ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις/βιομηχανία (94%), η Ελληνική Κυβέρνηση (91%), οι Περιφέρειες (77%), οι Δήμοι (73%), οι ίδιοι οι πολίτες (69%) και η Ευρωπαϊκή Ένωση (63%) δεν κάνουν αρκετά για την προστασία του περιβάλλοντος
- Θεωρούν ότι οι πιο αποτελεσματικοί τρόποι για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι κυρίως η επιβολή σκληρότερων προστίμων για τους παραβάτες (49%), η ενημέρωση για περιβαλλοντικά θέματα (44%) και η αυστηρότερη περιβαλλοντική νομοθεσία (32%)

Αντίστοιχες είναι οι απαντήσεις που δίνουν οι Έλληνες πολίτες σε ακόμα πιο πρόσφατη δημοσκόπηση του Ευρωβαρόμετρου2 (Οκτώβριος 2015) για τη σημασία και την προστασία της βιοποικιλότητας.

- Το 80% των ερωτηθέντων Ελλήνων θεωρεί ότι οι επιπτώσεις από την απώλεια της βιοποικιλότητας θα είναι σοβαρές ενώ περισσότεροι από τους μισούς πιστεύουν ότι θα επηρεαστούν προσωπικά

1. Eurobarometer Special Surveys, Ref. 416 "Attitudes of European citizens towards the environment", September 2014 (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_416_fact_el_el.pdf)

2. Eurobarometer Special Surveys, Ref. 436 "Attitudes of European citizens towards Biodiversity", October 2015 (http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/68374)

- Θεωρούν ότι η ρύπανση και οι ανθρωπογενείς καταστροφές είναι οι μεγαλύτερες απειλές για τη βιοποικιλότητα.
- Τουλάχιστον οκτώ στους δέκα πιστεύουν ότι είναι ευθύνη των πολιτών να φροντίζουν φύση και ότι είναι απαραίτητο να σταματήσει την απώλεια της βιοποικιλότητας ενώ τα 2/3 συμφωνούν απόλυτα ότι η υγεία και η ευημερία μας βασίζονται στη φύση και τη βιοποικιλότητα.
- Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες (52%) δηλώνουν ότι κάνουν προσωπική προσπάθεια για να προστατεύσουν τη βιοποικιλότητα και τη φύση γενικότερα, ενώ το 95% σέβεται τους κανονισμούς προστασίας της φύσης.

Η εμπειρία που αποκομίσαμε όλα αυτά τα χρόνια από τη συμμετοχή των πολιτών και τη λειτουργία του δικτύου πολιτών για την προστασία των νησιωτικών υγρότοπων βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων του ευρωβαρόμετρου.

ΚΟΙΝΗ ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ 81.3
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Γ1. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 1

Εντοπίζουμε σε ένα υγρότοπο σωρούς από στερεά απορρίμματα (λάστιχα αυτοκινήτων, οικοδομικά υλικά, κ.λπ.).

ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Όνομα και επώνυμο
Οδός, αριθμός,
Ταχ. κώδικας Πόλη
Τηλ.:
E-mail:

Πόλη ΗΗ.ΜΜ.ΕΕΕΕ

Προς

1. Δ/ση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού Περιφέρειας XXXXXXXXX
2. Υπηρεσία Περιβάλλοντος Δήμου XXXXXXX

Αξιότιμες κυρίες - Αξιότιμοι κύριοι

Κατά την επίσκεψή μου στον υγρότοπο XXXXXX που βρίσκεται ???μ [π.χ. νότια] του οικισμού XXXXXX του Δήμου XXXXXX διαπίστωσα ότι έχει αποτεθεί σημαντική ποσότητα στερεών απορριμμάτων (περιγραφή είδους: π.χ. μπάζα, έπιπλα, κ.λπ.) που υποβαθμίζουν τον υγρότοπο (Φωτ. 1). Η συγκεκριμένη θέση βρίσκεται εντός των ορίων του υγρότοπου, στο βορειοανατολικό άκρο του (Εικόνα 1, εναλλακτικά κάνουμε αναλυτική περιγραφή της θέσης και της προσπέλασης).

Παρακαλώ θερμά να μεριμνήσετε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων σας για την άμεση απομάκρυνση των απορριμμάτων και την αποκατάσταση του υγρότοπου ώστε να μην παγιωθεί η υποβάθμιση.

Αναμένοντας τις ενέργειές σας για την αποκατάσταση, τη λήψη μέτρων για την μη επανάληψη του φαινομένου και την εκ μέρους σας σχετική πληροφόρηση, παραμένω στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία ή διευκρίνιση.

Με τιμή

(Υπογραφή)

ΕΙΚΟΝΑ 1

Ο υγρότοπος XXX με σημειωμένη τη θέση επέμβασης.

ΦΩΤ. 1

Τα απορρίμματα.

Γ2. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 2

Παρατηρούμε σε ένα υγρότοπο ρύπανση με υγρά απόβλητα και εντοπίζουμε τα σημεία διάθεσης των λυμάτων.

ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Όνομα και επώνυμο
Οδός, αριθμός,
Ταχ. κώδικας Πόλη
Τηλ.:
E-mail:

Πόλη ΗΗ.ΜΜ.ΕΕΕΕ

Προς

1. Δ/ση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού Περιφέρειας XXXXXXXXX
2. Διεύθυνση Υδάτων Αποκεντρωμένης Διοίκησης XXXXXX
3. Δήμος XXXXXXX
4. Αστυνομικό Τμήμα XXXXXXX

Αξιότιμες κυρίες - Αξιότιμοι κύριοι

Κατά την επίσκεψή μου στον υγρότοπο XXXXXX που βρίσκεται ???μ [π.χ. βόρεια] του οικισμού XXXXXX του Δήμου XXXXXX διαπίστωσα ότι ρυπαίνεται με υγρά απόβλητα (περιγραφή είδους: π.χ. οικιακά λύματα ή απόβλητα ελαιουργείων, τυροκομείων, κ.λπ., κ.λπ.) που υποβαθμίζουν τον υγρότοπο (Φωτ. 1). Τα λύματα διοχετεύονται στον υγρότοπο από τις θέσεις 1 και 2 της Εικόνας 1 (ή κάνουμε αναλυτική περιγραφή της θέσης και της προσπέλασης).

Παρακαλώ θερμά να μεριμνήσετε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων σας για την άμεση διακοπή της παράνομης αυτής δραστηριότητας. Ειδικότερα, παρακαλώ να εξετάσετε εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής των διατάξεων για την αστική ευθύνη και τις ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για υποβάθμιση του περιβάλλοντος ή υδάτων που διέπουν τη δραστηριότητα αυτή και να με ενημερώσετε.

Αναμένοντας τις ενέργειές σας για την αποκατάσταση, τη λήψη μέτρων για την μη επανάληψη του φαινομένου και την εκ μέρους σας σχετική πληροφόρηση, παραμένω στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία ή διευκρίνιση

Με τιμή

(Υπογραφή)

ΕΙΚΟΝΑ 1

Ο υγρότοπος XXX με σημειωμένες τις θέσεις απόρριψης λυμάτων.

ΦΩΤ. 1

Η ρύπανση του νερού είναι έντονη και εμφανής.

Γ3. Υποθετική περίπτωση υποβάθμισης 3

Σε έναν υγρότοπο εντοπίζουμε δραστηριότητες που χρειάζονται αδειοδότηση (π.χ. δόμηση, τροποποίηση κοίτης ρύακα, άντληση νερών) και άλλες που απαγορεύονται ρητά από το γενικό και ειδικό θεσμικό πλαίσιο.

ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Όνομα και επώνυμο
Οδός, αριθμός,
Ταχ. κώδικας Πόλη
Τηλ.:
E-mail:

Πόλη ΗΗ.ΜΜ.ΕΕΕΕ

Προς

1. Δ/ση Περιβάλλοντος και Χωρικού Σχεδιασμού Περιφέρειας XXXXXXXXX
2. Διεύθυνση Υδάτων Αποκεντρωμένης Διοίκησης XXXXXX
3. Διεύθυνση Τεχνικών Έργων Περιφέρειας XXXXXX
4. Κτηματική Υπηρεσία XXXXXX
5. Διεύθυνση Δασών XXXXX
6. Διεύθυνση Πολεοδομίας Δήμου XXXX
7. Δήμος XXXXXXX
8. Αστυνομικό τμήμα XXXXXXX

Αξιότιμες κυρίες - Αξιότιμοι κύριοι

Κατά την επίσκεψή μου στον υγρότοπο XXXXXX που βρίσκεται ???μ νότια του οικισμού XXXXXX του Δήμου XXXXXX διαπίστωσα μια σειρά επεμβάσεων και δραστηριοτήτων που υποβαθμίζουν τον υγρότοπο. Συγκεκριμένα:

α) Στο [π.χ. νότιο] τμήμα του υγρότοπου, ακριβώς δίπλα στο ρέμα, υπάρχει πρόσφατη οικοδομή και γίνονται έργα διαμόρφωσης τής [π.χ. ανατολικής] του όχθης (Φωτ. 1, σημεία 1 & 2 στην Εικόνα 1)
β) Λίγο πιο [π.χ. βόρεια] έχει εκχερσωθεί σημαντικό τμήμα υγροτοπικής βλάστησης και έχει κατασκευαστεί μικρός ταμιευτήρας νερού το οποίο αντλείται από τον ρύακα (Φωτ. 2 & 3, σημεία 3 & 4 της Εκόνας 1)
δ) Η εκβολή του υγρότοπου έχει επιχωματωθεί για τη σύνδεση του χωματόδρομου ο οποίος έχει διανοιχθεί εκατέρωθεν της κοίτης (Φωτ. 4, σημείο 5 στην Εικόνα 1)
ε) Στους αλμυρόβαλτους του παράκτιου τμήματος του υγρότοπου αλλά και στην αμμώδη παραλία κινούνται και σταθμεύουν τροχοφόρα οχήματα (Φωτ. 5, σημείο 6 στην Εικόνα 1)
ζ) Το αναψυκτήριο που υπάρχει στην παραλία βρίσκεται επί των αμμοθινών και γύρω του έχουν φυτευτεί αρκετά ξενικά είδη φυτών ενώ ακριβώς δίπλα έχει ισοπεδωθεί τμήμα των αμμοθινών για τη δημιουργία γηπέδου βόλεϊ (Φωτ. 6 & 7, σημείο 7 στην Εικόνα 1)

Σύμφωνα με το απογραφικό δελτίο του WWF Ελλάς ο υγρότοπος XXXXXXX βρίσκεται εντός της Ζώνης Ειδικής Προστασίας (Κωδικός GR????????) ενώ το νότιο τμήμα του εντός των ορίων Καταφυγίου Άγριας Ζωής (αναφορά ονόματος και ΦΕΚ). Επιπλέον ο υγρότοπος προστατεύεται από το ΠΔ για τους μικρούς υγρότοπους (κωδικός υγρότοπου, ΦΕΚ ΑΑΠ 229/19.06.2012) και βρίσκεται εντός περιοχής ειδικής προστασίας σύμφωνα με το ΣΧΟΑΑΠ του Δήμου XXXXXXX.

Σας παρακαλούμε λοιπόν, όπως στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας σας, να ελέγξετε την νομιμότητα των κατασκευών και των υπόλοιπων δραστηριοτήτων και να μας ενημερώσετε σχετικά.

Ειδικότερα, παρακαλώ να εξετάσετε εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής των διατάξεων για την αστική ευθύνη και τις ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για υποβάθμιση του περιβάλλοντος ή υδάτων που διέπουν τη δραστηριότητα αυτή και να με ενημερώσετε.

Παρακαλώ επίσης να με ενημερώσετε:
α) εάν έχει προηγηθεί καθορισμός αιγιαλού,
β) εάν έχει προηγηθεί οριοθέτηση του ρύακα,
γ) εάν έχει χορηγηθεί άδεια για την εκτέλεση έργων στην κοίτη και την περιοχή των πλημμυρών ποταμών, χειμάρρων, και ρυάκων
δ) εάν έχει υποβληθεί Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ή περιβαλλοντική έκθεση και έχουν εγκριθεί περιβαλλοντικοί όροι, για έργο διαμόρφωσης ακτών, διευθέτησης ροής των υδάτων και προβόλου εντός υδατορέματος.
ε) εάν έχει εκδοθεί άδεια χρήσης νερού για άρδευση και έχουν εγκριθεί περιβαλλοντικοί όροι, και τα έργα λιμνοδεξαμενής και/ή υδρομάστευσης γι άρδευση
ζ) εάν ο χωματόδρομος υφίσταται νομίμως.

Λόγω της κρισιμότητας των επιπτώσεων από τις αναφερόμενες παρεμβάσεις, υπάρχει άμεση ανάγκη αποστολής κλιμακίου ελέγχου ποιότητας περιβάλλοντος για τη διαπίστωση της νομιμότητάς τους, την επιβολή των προβλεπομένων εκ του νόμου κυρώσεων στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι δραστηριότητες κριθούν ως έκνομες αλλά και την οικολογική αποκατάσταση της περιοχής.

Αναμένοντας τις ενέργειές σας για την περιβαλλοντική πληροφόρηση, τον έλεγχο των δραστηριοτήτων, την αποκατάσταση και τη λήψη μέτρων για την μη επανάληψη του φαινομένου, παραμένω στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε επιπλέον πληροφορία ή διευκρίνιση.

Με τιμή

(Υπογραφή)

ΕΙΚΟΝΑ 1

Ο υγρότοπος XXX με σημειωμένες τις θέσεις επεμβάσεων.

ΦΩΤ. 1

Διαμόρφωση όχθης και δόμηση (σημεία 1 & 2 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 2
Εκχέρσωση
(σημείο 3 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 3
Ο ταμιευτήρας
(σημείο 4 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 4
Επιχωμάτωση
της εκβολής και
δημιουργία δρόμου
(σημείο 5 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 5
Κίνηση και στάθμευση αυτοκινήτων (σημείο 6 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 6
Το αναψυκτήριο (σημείο 6 στην Εικόνα 1).

ΦΩΤ. 7
Καταστροφή αμμοθινών για τη δημιουργία γηπέδου βόλεϊ (σημείο 7 στην Εικόνα 1).

ARISTOTOMIS
GRAPHICDESIGNER

Η δημιουργία, παραγωγή και διάχυση του οδηγού υλοποιείται με την υποστήριξη του συστήματος COCA COLA στην Ελλάδα (Coca-Cola Τρία Έψιλον και Coca-Cola Hellas), στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού προγράμματος «Αποστολή Νερό»

2004-2013

Τόσο διήρκησε το ερευνητικό πρόγραμμα του WWF Ελλάς "Προστασία των Νησιωτικών Υγρότοπων της Ελλάδας"

805

Οι υγρότοποι που απογράφηκαν με επιτόπιες επισκέψεις σε 75 νησιά (592 φυσικοί και 213 τεχνητοί)

380

Οι μικροί υγρότοποι (<80 στρέμματα) που προστατεύτηκαν με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ ΑΑΠ 229/19.06.2012)

142

Οι περιπτώσεις υποβάθμισης που χειριστήκαμε για 67 υγρότοπους σε 13 νησιά

9.161

Οι πολίτες που ενημερώθηκαν με 156 παρουσιάσεις σε επιστημονικά συνέδρια, δημόσιες εκδηλώσεις, σεμινάρια και εκδηλώσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

Η αποστολή του WWF Ελλάς
είναι να διατηρήσει την πλούσια βιοποικιλότητα της Ελλάδας ως αναπόσπαστο στοιχείο της Μεσογείου και να παρεμποδίσει - και μακροπρόθεσμα να αντιστρέψει - την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με στόχο την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

www.wwf.gr

ISBN: 978-960-7506-31-3

www.wwf.gr

Υγροτόπιο νήσων

Η πρώτη διαδικτυακή πύλη για τους νησιωτικούς υγρότοπους
www.oikoskopio.gr/ygrotopio